Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî   Jimar :1386   17-Pûşper-2026   www.ronahi.net/ku/

Navnîşan
www.ronahi.net/ku/   rojnameyaronahi   @ronahikurdi55
nameronahi@gmail.com   Rojnameya Ronahî   +963 984 370 218

Rola jinên Kurd di parastina hunera çêkirina tevnê de

Hêvî Keleş/ Qamişlo

Bi destên afirîner, jinên Kurd tevnên kevneşopî kirine zimanekî çandî ku nasnameyê nîşan dide, mîrata gelêrî diparêze û çîrokeke afirîneriyê ji nifşan re vedibêje. Jinên Kurd di parastina vê mîrateyî de roleke girîng lîstin.

Pîşesaziya tevnê pir kevnar e, dîroka wê vedigere 5000-6000 BZ. Ew li Hindistan, Çîn, Levant û Misrê derketiye holê, ji wir ber bi welatên din ve belav bûye. Ev pîşesazî çend qonaxên pêşketinê derbas kiriye, ji çerxa destan a dirûtinê bigire heya makîneya dirûtinê ya ku ji hêla Amerîkî John Torpe ve di sala 1828"an de hatiye îcadkirin û heya makîneyên nûjen ên îro. Sedsalên 18 û 19"an wekî serdema Şoreşa Pîşesaziyê di warên dirûtin û tevnkirinê de têne hesibandin.

Tevna kevneşopî kevirê bingehîn ê mîrata Kurdî pêk tînin, ji ber ku bi sedsalan e bi jiyana malbatî, jîngeh û aboriya herêmî ve girêdayî ne. Ev huner ne tenê amûrek ji bo çêkirina cil û bergan bû, lê belê îfadeya nasnameya çandî, nirxên civakî û estetîka ku civaka Kurdî diyar dike bû. Jinên Kurd di parastina vê mîrateyî de roleke girîng lîstin, hunerên dirûnê, hûnandinê û nakişê bi dest xistin û wan ji nifşên pêşerojê re gihandin.

Tevn beşek girîng ji çanda Kurdî ye

Keçan ji temenê biçûk ve di nav malbatên xwe de fêrî çêkirina cil û bergan bûn û pisporî ji dayik û dapîran bi ruhekî hevkariyê û kevneşopiyê ji wan digirtin. Vê mîratê alîkarî kir ku huner tevî guherîna şêwazên jiyanê jî berdewam bike û beşek ji bîra kolektîf a civaka Kurd bimîne. Jin xwe dispêrin madeyên wek hirî û pembû, her wiha boyaxên xwezayî yên ji nebatan, kulîlkan û qalikên hin fêkiyan têne derxistin, ku rengên bedew û domdariyek bêhempa dide tevnan.

Qumaşên Kurdî bi neqiş û şeklê xwe yên cihêreng têne cudakirin. Ev ne tenê hêmanên xemilandinê ne, lê belê wateyên çandî û sembolîk hildigirin ku jîngeh, jiyana rojane, hêvî û hêzê îfade dikin. Rengên ku têne bikar anîn xwezaya herêmê û bûyerên cûda jî nîşan didin, rengên geş di pîrozbahî û dawetan de hene, lê hin rengên din ji bo bûyerên civakî têne bikar anîn. Şêweyên xemilandinê ji herêmekê bo herêmekê diguherin û ev yek dide her perçeyekî karekterekî bêhempa ku wê cuda dike û wê dike şahidiyek ji bo cihêrengiya cihê ku lê hatiye çêkirin.

Cil û bergên kevneşopî yên jinên Kurd nimûneyek sereke ya hunera tevnê ne, ku bedewî û hunera bêhempa bi hev re dike yek. Ev cil û berg bi qumaşên xwe yên geş, nakişên tevlihev û rengên bedew têne xuya kirin û pir caran di cejnên neteweyî, festîval û dawetan de wekî îfadeyek serbilindiya bi mîrat û nasnameyê têne lixwe kirin. Wekî din, hûrguliyên cil û bergan ji herêmek bo herêmek diguherin, çi di celebê qumaşê de, şêwaza nakişê de, an jî aksesûarên pêve be, ku cihêrengiya çandî ya di nav civaka Kurd de nîşan dide. Ji bilî cil û bergan, jinên Kurd di çêkirina xalîçe û firaxên destçêkirî de jî serketî bûn, ku bi kalîte û şelên xwe yên xweşik navdar bûn. Ev huner dem û rastbûnek berbiçav dixwaze. Hin ji van berheman hîn jî di bazarên herêmî de balvbûyîne û ji hêla kesên ku bi hunerên kevneşopî re eleqedar dibin ve ji ber resenî û cihêrengiya wan têne teqdîr kirin.

Di navbera nûjenî û rastiyê de

Tevî pêşketina pîşesaziyê û belavbûna kelûpelên bi girseyî têne hilberandin, hunera kevneşopî ya tevnkirinê bi pirsgirêkên, zêdebûna lêçûnên berhemên destçêkirî û guhertina şêwazên xerckirinê re rû bi rû dimîne. Digel vê yekê, gelek jinên Kurd vê hunerê berdewam dikin, çi ji bo parastina mîrata xwe an jî wekî çavkaniyek dahatê. Însiyatîfên çandî û pêşangehên herêmî jî beşdarî ronîkirina nirxa vê hunerê û teşwîqkirina hunermendan bûne ku berhemên xwe pêşve bibin da ku hewcedariyên bazaran bicîh bînin bêyî ku karakterê xwe yê kevneşopî xera bikin.

Çanda tevnê ya jinên Kurd hîn jî şahidiyek zindî ya afirînerî, berxwedan û girêdana wan a kûr bi ax û nanameya wan re ye. Ew ne tenê hunerek e, lê tomarên çandî ne ku çîrok, nirx û kevneşopiyên civakê belge dike û piştrast dike ku jinên Kurd parêzvanên mîrateyek dewlemend bûne û hîn jî hene ku hêjayî parastin, belgekirin û piştgiriyê ne, da ku ew bikaribe nifşên pêşerojê îlham bike û karakterê xwe yê bêhempa di cîhanek ku bi lez diguhere de biparêze.

Bi Kamîreya Narama Mihemed

FERHENGA BIWÊJAN

Destê xwe ji dinyayê kişandiye:
- Êdî tevlî tiştekî nabe; serê xwe bi tiştekî naêşîne.

Destê xwe ji karê dinê şûştiye:
- Bi heman wateyê.

Dûvê wê berda:
- Dev jê berda; êdî li pey neket.

Lingê xwe kişand ber xwe:
- Xwe ji wî karî da paş.

Li mala xwe rûnişt:
- Dev ji kar berda; êdî têkiliya xwe bi wî karî nayne; têkiliya xwe jê birî, êdî serê xwe pê naêşîne.

Pişta xwe da me:
- Dev ji hevalbendiya me berda,

Şima kirin:
- Mijar rawestandin.

Vê çêlê şima bikin:
- Derê vê mijarê bigirin.

Destê min li newqa wî nayê hev:
Xurt e; pişta wî heye; ez pê nikarim.

Dikare serê maran bixwe:
- Xurt e, çi bixwe tiştek pê nayê.

Dikare serê bipûrt bixwe:
- Bi heman wateyê.

Gayê ser kizinan e:
- Ji bo kesê xurt û qelew tê gotin.

Lingan revandiye:
- Dirêj bûye; bejna wî bilind bûye.

Lingan daye bezê:
- Bi heman wateyê.

Li ser xwe ye:
- Xurt e; bihêz e; hê dikare kar bike; hê kar pê dibin.

Ji serê tiliyên piyên wî heta şilika serê wî:
- Her dera wî.

LI SER PARSÊ

Destê xwe vedike:
- Bi destvekirinê debara xwe dike; parsê dike; gerokeriyê dike.

Gepû ye:
- Parsek e; bi nanê xelkê dijî.

Nanonano ye:
- Bi heman wateyê.

Yê kulûjan e:
- Bi heman wateyê.

LI SER BEDEN Û XURTBÛNA BEDENÊ

Bi dest û lep e:
- Bizendûbend e; zexim e; bihêz e.

LI SER AZADIYÊ

Bi destê xwe ye:
- Biryarên xwe bixwe dide; di destê xwe de ye; bi ti kesî ve ne girêdayî ye.

Destê te ji te re ye:
- Tu serbest î; ka tu çawa dizanî wisa bike.

Di destê xwe de ye:
- Bixwe biryarên xwe dide; ka çi bixwaze dikare wisa bike; destûra wî di destê wî de ye; ti kes kar pê nade kirin.

Ji Pirtûka Ferhenga Biwêjan Ya Diyar Bohtî

'Parastina taybetmendiyên Kurdan di herêmê de armanca peymanê ye'

Endamê Rêveberiya Giştî ya PYD'ê Hesen Koçer diyar kir ku bingeha lihevkirina 29'ê Çileyê ew e ku taybetmendiyên Kurdan di herêmê de bên parastin, ji bo wê niha lihevkirin gav bi gav ber bi pêkanînê ve diçe, lê di gavên hikumetê de derengmayîn heye...**R-5**

'Li Ewropa berpirsiyartiyek hevbeş ji bo parastina Şoreşa Rojava û destkeftiyên jin heye'

Endama Kongra Star û Jin Rojava Diparêzin li Ewropa Mizgin Ibin da zanîn ku têkoşîna jinên Kurd û YPJ'ê ji mîrasa têkoşîna jinan li cîhanê ya sedsalên borî ne qut e û got, "Jinên demokratîk û enternasyonal YPJ'ê wek yek ji destkeftiyên Şoreşa Jin û ji bo xwedîderketina jinan dibînin her wiha têkoşîna jin li ku hebe, têkoşîna me ya hevpar xurt dike".**R-2**

Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî   Jimar : 1386   17-Pûşper-2026   www.ronahi.net/ku/   Nirx: 500 L.S

Zanîngeha Kobanê hevakariya xwe bi zanîngehên navneteweyî re xurtir dike

Hevserokê Zanîngeha Kobanê Şervan Muslim diyar kir ku ew ji aliyê Zanîngeha Szczecinê ya Polandî ve hatin vexwandin da ku derbasî Ewropayê bibin û wiha got: "Mebesta me ji van hevdîtinan xurtkirina têkiliyên zanistî di navbera herdu zanîngehan de ye."**R-7**

MAFÊ HÊVIYÊ PÊWÎSTIYEKE SERDEMÎ YE

Mafê hêviyê ji bo Rêber Abdullah Ocelan di serdema heyî de bûye daxwaza her mirovekî azadîxwaz li seranserî cîhanê. Deng û daxwazên navnetewî ji bo pêkanîna mafê hêviyê jî bûye rojeveke sereke. Di pêvajoyeke wiha hestiyar de jî pêwîstî bi vî mafî heye ku Rêber Abdullah Ocalan bikaribe pêvajoyê bi rê ve bibe û aştiyeke rasteqîne pêk bê.**R-6**

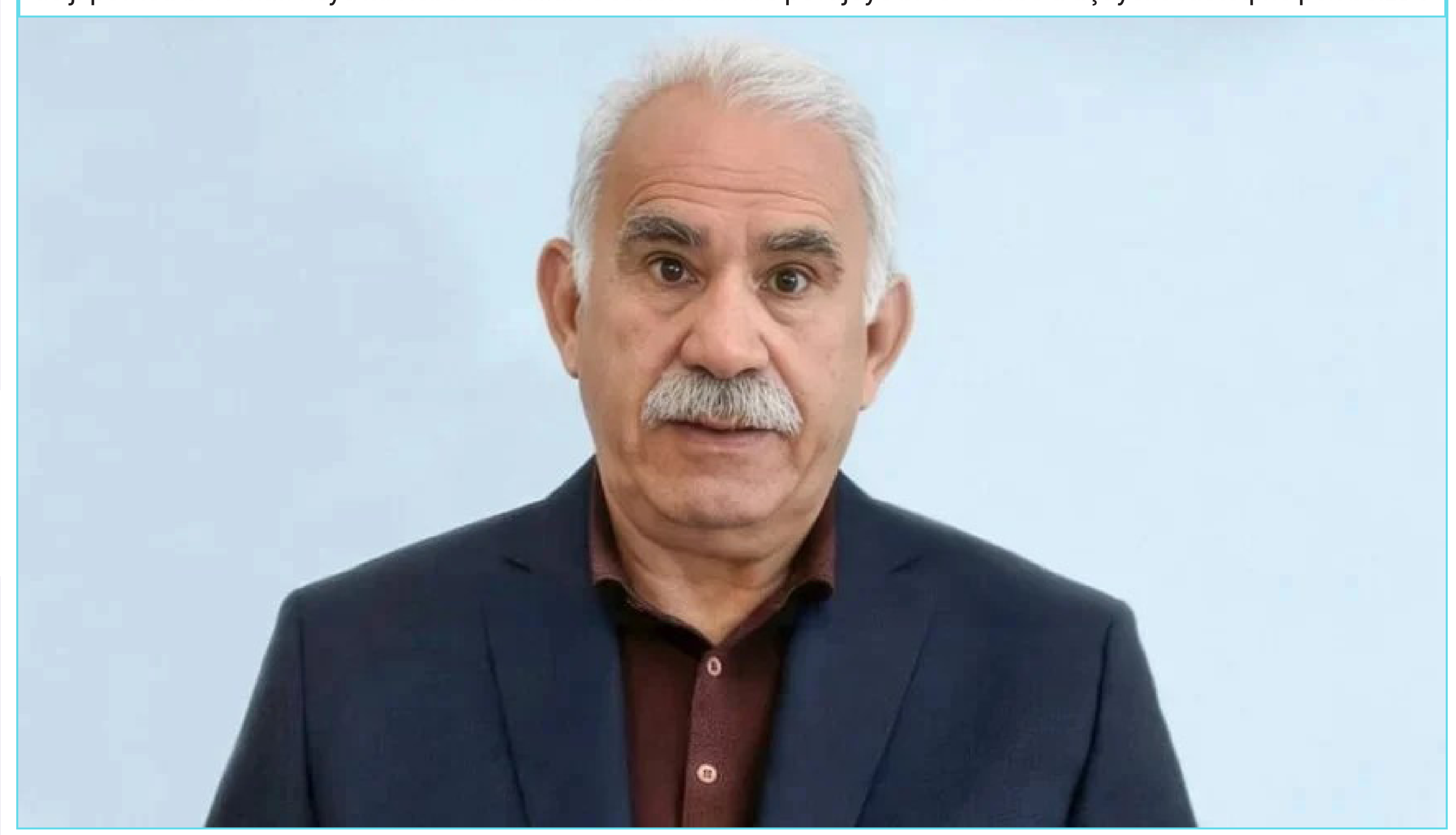

Ji çiraxên wêjeya Kurdî

Helbestvan Elî Roj, helbest kiriye amûreke ragihandina êş û hêviyên gelê xwe, wî heq kiriye ku bibe yek ji çiraxên wêjeya Kurdî û dengê helbestê û bîranîna nasnameya Kurdî.**R-9**

Çi plan li pişt bêdengkirina zindîkirina çeteyên DAIŞ'ê heye?

DAIŞ wekî komeke terorê li Iraqê derket holê. Kontrola wê ya erdnîgarî di sala 2019'an de li Sûriyê bi tevahî bi dawî bû û niha ew veguheriye şaneyên veşartî yên belavbûyî. DAIŞ ne tenê xeteriyeke leşkerî, lê siyasî, civakî û fikrî ye jî ku niha hewldanên zindîkirina wê ji nû ve tê kirin.**R-4**

Şerê Raperîn Amed
Farûk Sakik   R-4

Hevpeymana Medîneyê ji bo civakên roja îro kilîta çareseriyan e
Ehmed Hesen   R-7

Dengê Neteweyekê Li Navneteweyî
Gulîstan Xalid   R-10

‘Li Ewropa berpirsiyartiyek hevbeş ji bo parastina Şoreşa Rojava û destkeftiyên jin heye’

Endama Kongra Star û Jin Rojava Diparêzin li Ewropa Mizgin Ibin da zanîn ku têkoşîna jinên Kurd û YPJ’ê ji mîrasa têkoşîna jinan li cîhanê ya sedsalên borî ne qut e û got, “Jinên demokratîk û enternasyonal YPJ’ê wek yek ji destkeftiyên Şoreşa Jin û ji bo xwedîderketina her wiha têkoşîna jin li ku hebe, têkoşîna me ya hevpar xurt dike”.

Esma Miştefa

Bi destpêkirina kampanyaya giştî ya ku Rojavayê Kurdistanê ji bo piştgiriya YPJ’ê garantîkirina fermîbûna wê di nava hikumeta demkî ya Sûriyê de, li Ewropayê jî kampanya û çalakiyên piştgiriya hatin destpêkirin. Têkildarî xebat û çalakiyên ku li wir têne organîzekirin Endama Kongra Star û Jin Rojava Diparêzin li Ewropa Mizgin Ibin bersiva pirsên Rojnameya me da û hevpeyvîn wiha bû:

Li Rojava ber bi cîhanê ve kampanya ji bo YPJ’ê hate destpêkirin, çalakiyên ku we lidarxistine di vê çarçoveyê de çi bûn?

Li gelek cihan bi taybet li Ewropa gelek çalakî hatin lidarxistin ji bo piştgiriya YPJ’ê û balkişandina ser mijara girîngiya hebûna YPJ’ê û wateya wê. Ji hamleyên sosyal medya ji bo avakirina zanebûn û zêdekirina piştgirî hate meşandin. Herwiha di deverên cuda standên agahiyan hatin çêkirin ji bo agahdarkirina gelê Ewropa. Mîting û meş hatin çêkirin. Ji bo balkişandinê name ji bo siyasetmendarên heremî û saziyan re hatin nivîsandin. Li bajaran bi pankart û nivîs gelek dever hatin xemilandin. Yanî mirov dikare bêje çalakiyên hevgirtinê li Ewropa ji bo YPJ’ê di çarçoveya piştgirî û balkişandin ser rewşa ku YPJ’ê li Sûriyê rû bi rû dimîne, hatin lidrxistin û bûn rojeva me ya sereke.

YPJ’ê di dîroka têkoşîna xwe de mohra xwe li dîrokê xist û hemû jinên cîhanê bûn şahidê vê yekê, gelo xwedîderketina li vê têkoşînê ji aliyê jinên cîhanê ve çawa derdikeve holê û erka li ser milê wan çi ye?

Jinên demokratîk, femînîst û enternasyonalîst têkoşîna jina Kurd di çarçoveya têkoşînên jinên cîhanê de dibînin. Herwiha gelek jin ku şahidê têkoşîna YPJ’ê li hember DAIŞ û feraseta DAIŞ’ê bûn, di wê ferqê de ne ku ev têkoşîn ji bo parastina wan jî bû û niha divê piştgiriya wan bikin. YPJ’ê wek yek ji destkeftiyên Şoreşa Jin û ji bo xwedîderketina jinan dibînin û ji ber wê xwediderketina YPJ’ê xwediderketina li destkeftiyên jin û Şoreşa Jin dibînin.

Di demekê de em bûn şahid ku di Ewropayê de Piştgiriya YPJ’ê di kolan û bajaran de dihat kirin, lê niha em dibînin ku pankert û broşorên wan têne rakirin û baykotkirin, gelo hûn vê yekê çawa dinirxînin?

Ev demeke ku em li Ewropa dişopînin ku rastgiriyê zêde dibe û fikrê kevneşop jî zêde dibe û hertim kesên û qismên hebûn ku doza azadiya jin û nirxên Şoreşa Jin wek xeteriyek ji bo xwe dibînin. Ev nêzikatiya ku ne tenê li hember YPJ’ê an jinê Kurd raber dibe, lê li hember hemû jinên ku mafê xwe dixwazin û diparêzin xeternake. Ev yek carek din dide xuyakirin ku çiqas girîng e ku jin di seranserî cîhanê de têkoşîna xwe ji bo maf û wekheviyê bidomînin.

13 sal in YPJ’ê têkoşînekê ji bo parastina nirxên civakê û jin dimeşîne, lê hikumeta demkî ya Sûriyê vê yekê paşguh dike û hêzeke leşkerî ya Jin di nava Sûriyê de qebûl nake, hûn di derbarê vê zihniyetê de çi dibêjin?

Hikumeta demkî ku bi tu şêwazekî demokratik nehatiye rawakirin. Ê ku hêza wan li Sûriyê heye bi hêza şidetê pêk hat. Gel vê hikumetê ne bi hilbijartin ne jî bi şêwazek din a demokratîk diyar kiriye.
Dewletên Rojavayî niha vê hikumeta demkî rawa dikin da ku bi wan re bikevin tîcaretê, lê komkujî û êrişên li ser pêkhate û hêzên demokratîk paşguh dikin. Ev yek ji bo kesên demokratîkxwaz ji bo pêkhateyên cûda û taybet ji bo jinan xeteriyek pir mezin e. Ji ber em dîroka hêzên ku niha hikumeta demkî temsîl dikin, nas dikin. Ev yek fikrê cîhadî, kevneşop û Îslama tundrew temsîl dikin û diparêzin. Ger ser wan zextek nebe, yanî dewletên Rojavayî bê ku zextê ser wan bike ji bo kiriyarên dijî mirovahî wan rawa dike, wê demê daxwazên jinan û pêkhateyan jî paşguh dike. Ji ber wê carek din diyar dibe, em ti carî nikarin pişta xwe bidin hêzên dewletî.
Em dibînin ku hikumeta demkî ne mafê jin ne jî hebûna jin di gelek qadan de gebûl dike û ne girîngî didê . Ji ber wê ne tenê hebûna jin di artêşê de mijara fikarê ye, di hemû qadan de li hemberî jin helwestek heye. Ji bo wê divê hem civak û jinên di hundir Sûriyê û dervayî Sûriyê de têkoşîna xwe bilind bike û gavan paşde neavêje.

Pilan û bernameyên wan ji bo Piştgiriya YPJ’ê yên demên pêş çi ne?

Wê hîn çalakiyan wek berê berdewam bikin ji bo balkişandina û destekdayina YPJ’ê. Herwiha di rojên pêşiya me de li Almanya Karawanên Dayikên Aşitiyê wê dest pê bike. Li wir Dayikên Aşitî ya Alman dixwazin taybet ser binpêkirina mafên jin li Îran û Sûriyê balbikşînin. Wê li wir mijara YPJ’ê bibe mijarek sereke.
Herwiha di çerçoveya 25’ê Mijdarê de roja têkoşîna li hember şideta li ser jin, wek Women Defend Rojava (Jin Rojava Diparêze) em plan dikin ku bi taybet mijara xweparastina li hember şideta cinsiyetperêz de bidin pêş û ji bo wê hamleyekê dest pê bikin.

Bang û nameya we ji bo piştgirtiya Jin û parastina destkeftiyên xwe ji hemû jinan re çi ye?

Li Rojava di sedsala 21’an de şoreşek jin û di heman demê de şoreşek enternasyonalîst pêk hat. Têkoşîna jinên Kurd an têkoşîna YPJ’ê ji mîrasa têkoşîna jinan û enternasyonalîs li cîhanê a sedsalên borî ne qut e. Têkoşîna jin li ku hebe têkoşîna me ya hevpar xurt dike. Ji ber wê destkeftiyên li Şoreşa Rojava destkeftiyên ji bo hemû jinan û enternasyonalîsta ye ku daxwaza alternativek ji kapîtalizm, netewperstî, faşîzm, desthilatdariyê û baviksalarî dikin. Di Şoreşa Rojava û têkoşîna YPJ’ê de bi sedan enternasyonalîst hatin tevlî têkoşînê bûn û hinek ji wan jî destkeftiyên Rojava bi jiyana xwe parastin û gihîştin şahdetê. Berpirsiyartiyek hevbeş ji bo parastina Şoreşa Rojava û destkeftiyên jin çêbûye.

Rapora hamleyê ji bo xebatên Ewropa

Berî despêkirina kampanya “YPJ’ê hebûna me ye” li Ewropa bi pêşengtiya WDR 4 hefte kampanya “parastina destkeftiyên Şoreşa Jin” hatin meşandin, her hefte li ser mijarekî gotar an dîmen hatin parwekirin. Mijarên ku ew kampanya girt dest; Kongra Star, pergala perwerdê, Jinwar, mijara ekolojî, pergala adaletê, koçbertî û li ser danasîna YPJ’ê û piştgiriya hemla YPJ’ê. Ji bona kampanya ‘’em hemû YPJ’e ne’’ panelê onlien hat lidarxistin. Ewropa bi beşdarbûna Kongra Star û YPJ’ê bû, 70 temaşevan tevlîbûn. Kar û xebatên kampanye ji bo YPJ ji aliyê WDR hat meşandin, di wê çarçoveyê de mesajên piştgirî hatin komkirin li ser malper û instagram hatin parvekirin. Gotarek di derbarê YPJ’ê û Kampanya, gotarek di derbarê xebatên çand û huner û parastina cewherî de hat nivîsandin. Ji bona roja çalakiyên cîhanê, bangawazî bi zimanên cur bi cur hat amadekirin û civînek amadekirin bi aktîvîstên li Ewropa hatiye çêkirin, dîmenên çalakiyên ku li Rojava çêbûn ji bo derve hatin amadekirin. Di çarçoveya roja çalakiyên cîhanê ji kesayet û rêxistinan ji 30 heremên cîhanê zêdetirî 60 dîmen gihîştin destê me, piranî mesajên piştgirî û çalakiyên piçûk, çend cihan panel, semînar û şahî hatin çêkirin. Lîsteya mesajên piştgirî ji bo çapemenî hat amadekirin. Lê belê tevlîbûna tevgera jin ên Kurd li derveyî welat gelekî lewaz bû.

Deryaya Spî; Xala startejîk a girêdana parzemînên Asya, Efrîqa û Ewropayê

Deryaya Spî, şahida herî mezin a şaristaniyên kevnar e, bi rûbarê xwe ku nêzî 2,5 milyon km2 e, bûye xala herî girîng a stratejîk ku parzemînên Asya Efrîka û Ewropayê dighîne hev. Herwiha bûye pira di navbera çandên gelan de.

Lîloz Hisên/Qamişlo

Deryaya Spî yek ji deverên herî cihêreng û girîng yên cîhanê ye. Ew xalek hevgirêdanê di navbera parzemînên Afrîka, Ewropa û Asyayê de temsîl dike, ev yek wê dike qadeke erdnîgarî ya bêhempa ku bandorek mezin li ser şaristaniyên mirovan di seranserî serdeman de kiriye.
Ji ber firehiya xwe, ev nav ji bo wê hat danîn, ji ber ku ava wê bi rengekî vekiriye, dişbihe avên okyanûsên mezin. Ji ber ku di navbera parzemîna Ewropayê li bakur û parzemînên Afrîka û Asyayê li başûr û rojhilat de ye, wekî Deryaya Spî hatiye binavkirin.
Rûbera wê: Rûbera Deryaya Spî dighêje bi qasî 2,5 milyon km2, ji du hewzên sereke pêk tê rêzeke kevirî ku dirêjahiya wê 140 km wan ji hev cuda dike.
Hewza rojava ya Deryaya Spî bi rêya Tengava Cebel Tariq ve bi Okyanûsa Atlantîk ve girêdayî ye, ku Afrîka û Ewropayê ji hev vediqetîne, di heman demê de hewza rojhilat ber bi aliyê rojhilat ve heta peravên Şamê ve dirêj dibe.
Kurahiya wê: Kurahiya Deryaya Spî ji herêmekê bo herêmeke din cuda ye, li ber sînorê Tûnis kurahiya wê dighêje nêzî 400 metre herwiha zêdetirî 5000 metre li ber sînorê wê bi Yûnanîstanê re ye.

Welatên hewza Deryaya Spî

Hewza Deryaya Spî devereke dewlemend a erdnîgarî û çandî ye, gelek welatên peravê yên li ser Deryaya Spî dihewîne.

Di nav van welatan de yên herî berbiçav ev in:

Tirkiyê: Tirkiyê bi rêya Nîvgirava Anatoliyê li ser Deryaya Spî ye û bajarên wekî Antalya û Mersînê dihewîne.
Spanya: Xeta peravên Spanyayê li seranserê Deryaya Spî li herêmek bi navê Costa del Sol (Perava Rojê) dirêj dibe û bajarên wekî Barcelona û Valencia dihewîne.
Fransa: Perava başûrê Fransayê li ser Deryaya Spî deverên peravê yên mezin ên wekî Nice û Marsîlya dihewîne.
Îtalya: Xeta peravê ya navdar a Îtalyayê ji başûrê welat ber bi Deryaya Spî ve dirêj dibe, di nav bajarên peravê yên wekî Romayê, Napolî û Sîcîlyayê re derbas dibe.
Yewnanistan: Yewnanistan beşek mezin ji peravên rojhilatê Deryaya Spî pêk tîne û gelek giravên xweşik ên wekî Kret û Rodos dihewîne.
Misir: Deryaya Spî li perava bakurê Misrê dirêj dibe,û bendera Îskenderiyeyê yek ji benderên sereke yên li ser vê peravê ye.
Tûnis û Lîbiya: Peravên Tûnis û Lîbyayê li perava bakurê Deryaya Spî dirêj dibin û gelek bajarên peravê dihewînin.
Mexrib: Xeta peravê ya Mexrib li ser Deryaya Spî ji bajarê Tance heta bajarê El Hosema dirêj dibe.
Girava Qibrisê: Girava Qibrisê li rojhilatê Deryaya Spî wekî beşek ji hewza Deryaya Spî tê hesibandin.
Lubnan û Sûriyê: Lubnan û Sûriyê peravên rojhilatê Deryaya Spî parve dikin û xetên peravê yên wan bajarên wekî Beyrût û Tartusê ne.

Dîroka Deryaya Spî:

Di dîrokê de, gelek şaristaniyên mezin li derdora Deryaya Spî hatin avakirin, ji ber nirx û cihê wê yê statîjîk ê mezin, bi sedê salan û heya niha yek ji girîngtirîn dergehên avê û bazirganiya navdewletî ye.
Di demên kevn de ereban wekî Deryaya Romanî bi nav dikirin, di zimanê Îngilîzî de û zimanên ku bi eslê xwe latînî ne bi “Deryaya ku di naveresa erdan de” dihat nasîn. Gelek nav lê hatin kirin wekî: Deryaya me bo Romanan, Deryaya Spî bo tirkan, Deryaya Mezin bo cihyan herwiha Deryaya Navîn bo Almanan, îhtîmaleke bi guman heye ku Misriyên kevn jê re digotin Keska Mezin.
Deryaya Spî 9 hezar sal berî zayînê dergûşa şaristaniyên mezin ên cîhanî ku ji destpêka avabûna komên mirovahiyên li Erîha, bû. Girêdaneke wêyî nêzîk bi pêşketina mirovahiyê di seranserî dîrokê hebû, ji ber ku ew cihê daketina peyamên ezmanî bû ku li herêmên rojhilatê wê de dihatin dîtin. Di heman demê de ew çavkaniya şaristaniyên mirovahî wekî şaristaniya Babîlî, Aşûrî, Misrî, Îgrîk, Farisî, Romanî, Fînîqî û Îsalmî bû, wekî din şaristaniya Rojavayî ku îro cîhanê birêve dibe.
Deryaya Spî rolên sereke di danûstendinên di navbera gelan herwiha dansûstendinê di astên rewşenbîrê û afrîner de, lîst. Derya hawîrdorek berdar a pêşketina huneran di hemû warên wê de wekî edebiyat, felsefe, mûzîk, stronomî û niha jî teknolojî, bû.
Şaristaniyên mezin li seranser û li ser qiraxên wê ji rojhilat ber bi rojava herwiha ji bakur ber bi başûr ve, ji Mezopotamiya(welatê di navbera her du çeman de) heya Misirê, ji Anatoliya û Tirwada heya Makedonyayê, ji bajar-dewletên Yewnanî heta şaristaniya Fenîkî, ji Kartacayê heta Romayê, ji Bexdayê heta Endelusê, ji Bîzansê heta Împeratoriya Osmanî û ji Îskenderiyeyê heta Bolognayê, belav bûn
Wekî din li ser qiraxên wê yek ji mezintirîn pirtûkxaneyên cîhana kevn (Pirtûkxaneya Îskenderiya li Misrê 300 berî zayînê) hat avakirin. Herwiha li ser peravên wê yekemîn pêşketinên fikrî li rojhilatê Deryaya Spî hat avakirin, ji serdema Helenîstîk heta derketina fîlozûfên wekî Thalesê Mîletosî, Anaksîmandros, Anaksîmenes, Pythagoras, Ksenophon, Diogenesê Apollon, Hîpokrat, Sokrates, Platon, û Arîstoteles (sedsalên 6, 5 û 4’an berî zayînê).

Deryaya Spî herêmeke dewlemend bi çand û dîrokê ye

Di herêma Deryaya Spî de gelek cihên dîrokî yên navdar li ser qiraxên wê hene, wekî Atîna, Romayê, Parîs, Stenbol, Qahîre, Barselona, Marsîlya û gundên xweşik ên peravê yên wekî Santorini li Yewnanistanê û Centro li Îtalyayê.
Gelek cihên çandî û mîratî hene wekî Akropolis li Atînayê û bajarê kevnar ê Pompei li Îtalyayê.
Di herêmê de geleke çand, ziman û olên cuda û cihêreng hene, ku pirrengiya wê ya çandê zêde dike û wê dike ciheke bêhempa ji bo lêkolîn, keşfkirin û têkiliyan çandî.

Girîngiya Deryaya Spî ya bazirganî û stratîjîk

Deryaya Spî ji hêla erdnîgarî ve di naveresta cîhanê de ye, îro ji ber bazirganî û çalakiyên keştîvaniyê, ew wekî yek ji deryayên herî qerebalix ên di cîhanê de tê hesibandin. Ew di navbera sê parzemînên girîng de cih digire wekî Ewropa, Afrîka û Asya.
22 welat hene ku sînorên wan ên deryayî beşek ji Deryaya Spî ne, 13 welat ji parzemîna Ewropayê li aliyê bakurê deryayê, pênc welat ji parzemîna Afrîkayê li aliyê başûr û çar welat ji parzemîna Asyayê li aliyê rojhilat in.
Deryaya Spî navenda herî mezin a barkirin, valakirin û veguhestina berhemên petrolê ye, ku bi rêjeya ji sedî 18 veguhestina cîhanî pêk tîne. Li peravên Deryaya Spî nêzîkî 600 bender hene, hin ji wan di nav benderên herî girîng ên cîhanê de ne.
Ji demên kevnar ve, Deryaya Spî girîngiyeke stratejîk a mezin bi dest xistiye, ji ber ku tengavên wê, wek Cebel Tariq û Dardanel ku wekî rêyên girîng tên nasîn, rastî gelek pevçûnên navneteweyî ji bo kontrolkirinê, hatin. Di encamê de, herêm bi cihêrengiya etnîkî, zimanî, olî, çandî û şaristanî ya mezin hatiye taybetmend kirin.
Bi keşfkirina cîhana bû di dawiya sedsala 15’an de di nav de her du Emerka başûr û bakur, girîngiya Deryaya Spî pir zêdetir bû. Deryaya Spî bi saya geşbûna mezin a bazirganiya navneteweyî, nemaze piştî vekirina Kanala Suweyşê di sala 1869’an de, ku rê li ber danûstandina deryayî di navbera Deryaya Spî û Deryaya Sor de vekir, bû “navenda cîhanê.
Girîngiya stratejîk a herêma Deryaya Spî tevî pêşketina veguhastinê û geşbûna herêmên dûr ên wekî Amerîka, Asya û Awistralyayê jî eşkere ye. Zêdetirî ji sedî 30 ji hemû keştîyên ku li okyanûsan dixebitin ji Deryaya Spî derbas dibin, herwiha zêdetirî ji sedî 40 ji tankerên petrolê vê herêmê wekî rêyek transît bikar tînin, ev yek bi saya nêzîkbûna wê ya bi Rojhilata Navîn re, ku ji sedî 70 zêdetir hinardekirina petrol û gazê ya cîhanê pêk tîne.
Welatên herêma Deryaya Spî salane zêdetirî 200 milyon geştiyaran dikişînin û ji hêla stratejîk ve, hêzên mezin dixwazin li vê herêma girîng hebûna xwe ava bikin, çi bi rêya avakirina baregehên leşkerî, navendên çavdêriya fezayê, an navendên sîxuriyê.

Qirêjiya Jîngehî li Deryaya Spî

Hewza Derayay Spî yek ji herêmên herî cihêreng ên jîngehî di cîhanê de ye, avhewaya Deryaya Spî bi germahiyên navîn, demsalên hevseng û mîqdara baranê ya nerm tê xuya kirin, ku ew ji bo çalakiyên bazirganî û hilberîner guncav dike.
Lêbelê, Deryaya Spî bi xetereya qirêjbûnê re rû bi rû ye. Li gorî lêkolînek ku di sala 2015’an de hatiye kirin, nîşan da ku zêdetirî 250 milyar perçeyên plastîk ji ber pêl û herikînên deryayê di nava avên wê de belav dibin, hin ji van plastîkan di kûrahiya deryayê de kom dibin. Ev qirêjî ji ber bandora zirardar a plastîkê li ser jîngeha xwezayî gefek mezin li ser jîngeha deryayê çêdike û ji bo demek dirêj, plastîk heta 1000 salan di nav avê de dimîne.
Di heman dmê de Deryaya Spî ji ber çalakiyên tankerên petrolê jî rastî qirêjiyê tê, ji ber ku ev keştîyên mezin salane zêdetirî 200 hezar ton sotemenî li peravên Deryaya Spî tê valakirin.

Rola Deryaya Spî di kontrolkirina hewa û avhewaya herêmê

Hebûna Deryaya Spî wekî çavkaniyeke avî li nêzî herêma Şamê, avhewaya wê ji çûlbûnê veguherand avhewaya navîn, ev tê vê wateyê ku nebûna Deryaya Spî d bibaya sedema xwedî avhewayeke çolbûnê ya hişk ba. Herwiha Deryaya Spî çavkaniyeke şilbûnê ye, ji ber zextên avhewayê yên ku ji Ewropayê tên û berî ku bighîje herêma Şamê enerjiyeke zêde bidest dixe.
Deryaya Spî dibe alîkar ku di rojên havînê de li herêma Şamê hewaya germ hinekî cemidî bike, ji ber ku ew herikînên hewaya şil peyda dike ku hewayê nerm dike û dibe sedema xuyabûna ewrên nizm.

Çima Amerîkayê ji nişkave ji Pakistanê hez kir, gelo çîrok çi ye?

Cemîl Xoce

Di mehên dawî de, bûyereke balkêş qewimî. Pakîstan, ku bi salan e di bin gumanên Amerîkayê de dijiya, ji nişka ve bû navbeynkar di navbera Washington û Tehranê de. Fermandarê artêşa wê gelek caran serdana Tehranê kir. Serdana Washingtonê jî kir . Li Koşka Spî şîv xwar. Ev guhertin ne tesaduf e. Li pişt vê guhertinê maden, çek û wekî her car gelên ku berdêla vê didin, hene.

Ji Dijminatiyê Ber Bi Şîva Koşka Spî Ve

Piştî êrîşên 11'ê Îlona 2001'ê, Amerîkayê bi guman li Pakîstanê dinêrî. Ew bi piştgirîkirina Talîban û El-Qaîdeyê tawanbar dikir. Piştî ku Usame Bin Ladin di sala 2011'an de li Pakîstanê hat kuştin, ev guman hîn bêtir zêde bû.
Lê belê ev wêne bi tevahî serûbin bû. Piştî şerê Sibata 2026'an ê li ser Îranê û agirbesta Nîsanê, Pakîstan bû cihê muzakereyên di navbera Amerîka û Îranê de. Fermandarê Artêşa Pakîstanê, Asim Munîr, çend caran di navbera Tehran û Washingtonê de çû û hat. Beşdarî şîvxwarineke fermî ya li Koşka Spî bû. Ev tiştekî wiha ye ku berê ji bo fermandarekî artêşeke biyanî bi vê şêwazê çênebûbû. Ev dîmen gerên dîplomatîk ên Henry Kissinger ên salên heftêyî yên di navbera Îsraîl, Misir û Sûriyeyê de tîne bîra mirov.

Peymana Madenan, Berdêla Wê Belûçî Ne

Di îlona 2025'an de, Amerîka û Pakîstanê ji bo derxistina madenên kêmpeyda wekî lityûm, kobalt, tûngsten, sifir û zêr, peymanek îmze kir. Ev maden di pîşesaziya çekan û teknolojiya nûjen de tên bikaranîn.
Piraniya van madenan li herêma Belûçistanê ne. Di heman demê de, Amerîkayê "Artêşa Rizgariya Belûçistanê" xiste lîsteya terorê. Ev rêxistin bi salan e li dijî hikûmeta navendî şer dike. Encam eşkere ye, xêr û bêrên di bin erdê Belûçan de ji bo şîrketên mezin û welatên dûr biçe ye. Di heman demê de, berxwedana xwediyên axê wekî "teror" tê pênasekirin. Ev model ne nû ye. Her gelekî ku li ser dewlemendiyeke mezin a xwezayî dijî, vê çîrokê baş dizane. Dewlemendî tê derxistin, gel jî xizan û dorpêçkirî dimîne.

Peymana Siûdî Erebistan-Pakîstanê Nexşeyê Diguherîne

Di 17'ê Îlona 2025'an de, Siûdî Erebistan û Pakîstanê peymaneke parastina hevpar îmze kir. Her êrîşeke li ser yek ji van welatan were, wekî êrîşeke li ser welatê din tê hesibandin. Ev peyman çend roj piştî êrîşeke Îsraîlê ya li ser Dohayê hat îmzekirin. Vê êrîşê welatên Kendavê pir tirsand.
Ya herî girîng jî ew e ku Pakîstan welatekî nukleerî ye. Ev peyman di pratîkê de tê wê wateyê ku Siûdî Erebistan niha di bin sîwana nukleerî ya Pakîstanê de ye. Ev yek, serdestiya nukleerî ya ku Îsraîlê bi dehsalan ji bo xwe parastibû, dişkîne. Ji ber vê yekê, Îsraîlî piştî vê bûyerê dest bi axaftina li ser "eniyeke sunî" ya nû kir ku li dora wan ava dibe.

Armanca Rastîn: Dorpêçkirina Îran û Çînê Ye

Çima Amerîka bi vê yekê razî dibe? Sedem ji Îran û Siûdî Erebistanê mezintir e. Amerîka dixwaze ewlehiya Asyaya Başûr bi Rojhilata Navîn ve girê bide. Armanca yekem dorpêçkirina Çînê ye. Çîn 65 milyar dolar di korîdoreke aborî de ku digihêje peravên Pakîstanê veberhênan dike. Ji bo ku xwe ji Tengava Melakayê ya xeternak dûr bixe, hewcedariya wê bi vê korîdorê heye. Armanca duyemîn jî zextkirina li ser Îranê ye piştî şerê dawî. Armanceke sêyem a girîng jî heye. Hindîstan petrola Rûsyayê ya erzan dikire. Ji bo çareserkirina nakokiyên xwe yên sînorî, dest bi nêzîkbûna bi Çînê re kiriye. Amerîka dixwaze Hindîstanê ji Rûsya û Çînê dûr bixe. Nêzîkbûna nû ya bi Pakîstanê re, wekî kartekî zextê ye li ser Hindîstanê.

Berdêla Rastîn Kî Dide?

Hemû peyman bi navê "Ewlehiyê" tên îmzekirin. Lê belê, ewlehiya kê Çekên nukleerî, hevalbendiyên leşkerî û peymanên madenan, ji bo tu kesî ewlehiyeke rastîn ava nakin. Ew tenê rageşiyê ji herêmekê vediguhêzin herêmeke din û dikin ku herêmên gelên bindest û marjînal bibin qadên nû yên rûbirûbûna di navbera hêzên mezin de.
Gelê Belûç îro berdêla madenên bin axa xwe dide. Sibê jî, dibe ku Gelê Kurd li Îranê berdêla her tevgereke nû ya li dijî Tehranê bide. Ewlehiya rastîn ji bombe û peymanên nehênî nayê. Ji mafê her gelekî ku xwe bi xwe bi rê ve bibe, tê.
Pakîstan îro ne tenê navbeynkara di navbera Amerîka û Îranê de ye. Ew perçeyek e di lîstikeke mezin de ku Amerîka, Çîn, Îran, Hindîstan û Siûdî Erebistan li hev dicivîne ye. Maden, çekên nukleerî û hevalbendî, ev hemû li ser nexşeyeke nû ji nû ve tên birêkûpêkkirin. Pirsa herî girîng bê bersiv dimîne. Welatên mezin peymanan îmze dikin û li pêşberî kamerayan dikenin. Gelên mîna Belûç û Kurdan jî li kêlekekê li bendê ne û wekî her carê, gelo ew ê dïsa baca wê yekê didine?

Gulîstan Xalid

Dengê Neteweyekê Li Navneteweyî

Di demekê de ku pirsgirêka Kurd hîn jî yek ji dirêjtirîn û tevlihevtirîn pirsgirêkên siyasî yên Rojhilata Navîn e, daxwaza ku Kongreya Neteweyî ya Kurdistanê (KNK) ji Neteweyên Yekbûyî re kir ku gelê Kurd wekî neteweyek were naskirin û statuya "çavdêr" ji bo nûnerên Kurd were dayîn, gelekî balkêş û girîng e. Ev ne tenê daxwazeke siyasî ye, lê her weha hewldaneke qanûnî û dîplomatîk e ku armanc dike deng û hebûna gelê Kurd di asta navneteweyî de bêtir were qebûlkirin û bihîstin.
Ev gav di heman demê de nîşana guhertineke di awayê têkoşîna Kurdan de ye. Ji ber ku pirsgirêka Kurd bi salan bi şer, astengkirin û siyaseta redkirinê hat rêvebirin, niha hewl tê dayîn ku ev mijar bi rêyên qanûnî, siyasî û dîplomatîk li ser maseya navneteweyî were danîn.
Di pergala Neteweyên Yekbûyî de statuya "çavdêr" rewşeke taybet e ku ji hin dewletan an rêxistinên ku ne endamên tam in re tê dayîn. Bi vê statuya, aliyê ku tê nasîn dikare di civîn û nîqaşan de beşdar bibe, fikr û nerînên xwe ragihîne û têkiliyan bi sazî û dewletan re pêş bixe, herçiqas mafê dengdanê tune be jî.
Ji ber vê yekê, daxwaza KNK'ê ne daxwaza endambûna Kurdistanê di NY'yê de ye. Belkî armanca wê ew e ku gelê Kurd wekî gel û neteweyeke bi taybetmendiyên xwe, bi ziman, çand, dîrok û daxwazên siyasî yên xwe, di asta navneteweyî de cih bigire û bi awayekî fermî nûnertî were kirin. Ev daxwaz di bingeh de li ser prensîbên mafê gelan ji bo nasname, mafê çandî û mafê biryardana li ser çarenûsa xwe ava dibe; prensîbên ku di gelek belge û peymanên navneteweyî de jî cih digirin.
Ji aliyê qanûnî û siyasî ve, pêkanbûna vê daxwazê ne hêsan e. Neteweyên Yekbûyî bi bingehî rêxistineke dewletan e û gelek biryarên wê bi hevsengiya berjewendiyên siyasî yên dewletan ve girêdayî ne. Lê dîrok nîşan dide ku hin netewe û gelên ku dewletên serbixwe nebûn jî di hin şertan de karîbûn cihêkî nûnertiyê di asta navneteweyî de bistînin. Ji ber vê yekê, herçiqas ku bi kurtayî pêkanbûna vê daxwazê dijwar xuya bike jî, pêşxistina wê bi xwe gelek girîng e. Ji ber ku her daxwazeke wisa pirsê Kurdan dike mijareke navneteweyî û bala raya giştî ya cîhanê ber bi vê mijarê ve dikişîne.
Daxuyaniya hevbeş a însiyatîfên gel ên li Rojava ku piştgirî da daxwaza KNK'ê, girîngiyeke taybet heye. Ev piştgirî nîşan dide ku daxwaz ne tenê daxwaza rêxistineke siyasî ye, belkî têkildarî hêvî û daxwazên beşeke fireh a civaka Kurd jî ye. Li Rojava, ku di salên dawî de tecrûbeyeke rêveberiya herêmî, xwe-rêvebirin, hevjiyana gelan û rêveberiya civakî pêş ket, gelek kes vê daxwazê wekî gavêkî ber bi naskirina hebûna siyasî ya gelê Kurd ve dibînin.
Her weha, piştgirîya civakî ji bo daxwazeke navneteweyî peyameke girîng dişîne cîhanê ku Kurd tenê daxwaza mafên kesane nakin, lê daxwaza ku wekî neteweyekê bi maf û nasnameya xwe di nav civaka navneteweyî de werin qebûlkirin jî hene.
Giringiya vê rojevê tenê di encama ku dikare were bidestxistin de nîne. Giringîya wê di vê yekê de ye ku pirsê Kurdan careke din di asta navneteweyî de tê nîqaşkirin. Ev daxwaz dikare derfetê bide ku maf, statû, nûnertî û çarenûsa gelê Kurd di çarçoveya qanûna navneteweyî de bêtir werin gotûbêjkirin.

Sema Yuce bi fikir, têkoşîn û biryara xwe bû mîras

Aryen Hesen

Sema Yuce bi fikir û biryara xwe rûpeleke nû li dîroka têkoşîna jinan zêde kir. Sema Yuce ji bo ku bibe bersîva herî xort li hember îxanetê di 21'ê Adara 1998'an de bedena xwe dide ber agir û bi giranî birîndar dibe. Di 17'ê Hezîranê de bi gotina "Ez bûm Newroz, ez bûm Mezlûm" dighêje asta şihadetê.

Ji Kewayê Hesinkar ber bi Mezlûm Doxan û haya Sema Yuca ku di 21'ê Adara 1998'an de agirê newrozê bi têkoşîn, berxwedanî, biryar û çalakiyên xwe girkirin û li pey xwe serdemeke ji têkoşînê hiştin ku kirin mîrasa hemdemî ji gelê Kurd û jinan re.

Kurtejiyana Şehîd Sema Yuce

Sema Yuce di sala 1971'an de li gundê Qerqeliya Jêrîn a girêdayî navçeya Dutaxa Agiriyê ji dayîk dibe. Dibistana seretayî li gundê Qerqeliyê, dibistana navîn li navçeya Dutaxê û lîseyê jî Agiriyê dixwîne. Sema Yuce Beşa Civaknasiyê ya Zanîngeha Teknîkê ya Rojhilata Navîn (ODTU) qezenc dike û li wê derê Tevgera Azadiyê nas dike. Dema ku hîn biçûk bû bapîrê wê jê re digot "Leyla Qasim" û vê yekê jî ew ber bi lêpirsîneke kûr ve bir. Jixwe hîn dema biçûk bû jîr bû û her kesekê dizanî ku ew jî şopînera kevneşopa berxwedaniyê ye; ji bo wê di nav malbatê de jî her kesekê bi navê "Leyla Qasim" bang li wê dikir. Sema bi biryardariya xwe di sala 1989'an de derbasî beşa civaknasiyê ya ODTU'yê dibe û derbasê Enqereyê dibe. Polîtîkayên wan salan û gotinên wek "Me ew bin ax kirin û bi betonê ser pêça" ku li her aliyê Kurdistanê belav dibû, bû sedem ku Sema hîn di pola 3'yemîn a beşa civaknasiyê de bikeve pey bersivan û êdî ji bo xwe jiyana asayî nepejirîne. Di wan salan de, li wir ciwanên welatparêz nas dike û di nav ciwanên YCK'ê de cih digire. Di sala 1991'ê de dest ji zanîngehê berdide û beşdarî nava refên têkoşîna azadiyê PKK'ê dibe. Paşê diçe geliyê Bekayê û demekê ligel Rêber Apo dimîne, piştî demeke kin perwerdeyê dibîne û di sala 1992'an de bi komek hevalên xwe re vedigere qada Serhedê û dest bi xebatan dike.

22 sal cezaya

Di havîna 1992'yan de li navenda Agiriyê bi komeke hevalên xwe re di encama îxbaratekî de tên binçavkirin. Li dadgehê, parastina siyasî dike, piştî lêpirsîneke demdirêj sewqî dozgeriyê tê kirin û wê dişînin girtîgehê. Sema Yuce di rûniştina duyemîn a darizandina xwe de bi 22 sal di girtîgeha giran tê dadgehkirin. Destpêkê li Nevşehîr, dûre jî sirgûnî girtîgeha Çanakkaleyê tê kirin. Di tevahiya pêvajoya ku di girtîgehê de dimîne li ser hişmendî û nasnameya jina azad xwe kûr dike. Herwiha nêzîkatiyek ku derdora xwe jî dikşand vê hişmendiyê nîşan dide û her yek ji hevalên xwe yên jin ên li girtîgehê re ji nêz de eleqedar dibe, ew jî bi xwe re pêş dixistin û di hişmendiya zayendî de kûr dikir.

Agirê newrozê bi bedena xwe gurkir

Sema Yuce li girtîgeha Çanakkaleyê û di 6'emîn sala dîlgirtina xwe de, ji bo ku balê bikşîne ser xeta xiyanetê ya li girtîgehê û polîtîkayên şer ên dewletê, di 21'ê Adara sala 1998'an de bedena xwe dide ber agir û bi vê çalakiyê dixwaze bibe bersiva herî mezin a li dijî xiyanetê. Sema di şeva 21'ê Adara 1998'an de bi gotina; "Ez dixwazim bedena xwe bikim pirek di navbera 8'ê Adar û 21'ê Adar ê de", çalakiya xwe ya mezin pêk anî û çalakiya wê li tevahiya welêt deng veda. Sema di encama çalakiya xwe de pir giran birîndar bû û ew rakirin nexweşxaneya Fakulteya niştekarî ya Stenbolê. Demek dirêj li nexweşxaneyê dimîne û di 17'ê Hezîranê de beriya ku bigihe şehadetê wiha dibêje; "Ez bûm Newroz, ez bûm Mezlûm." Cema Yuce di nameya ku li pey xwe hiştiye wiha dibêje:
"Ez dixwazim mêjiyê xwe, dilê xwe, bedena xwe di navbera 8'ê Adarê û 21'ê Adarê de bikim pirek. Ji bo ku ez bibim şagirteke zîrek a Kawayê Hemdem Mazlûm Dogan, dixwazim weke Zekiya bişewitim, weke Rahşan bibim Newroz. Ez dixwazim li ser rêya hevrêyên xwe yên din de ku bûne Newroz bi biryardarî bimeşim. Dixwazim baweriya xwe ya ku jin jî dikare bibe hevrê bi çalakiyeke esîl tacîdar bikim. Armanca min ji vê yekê ew e ku bi pakkirina ji hemû pênaseyên bi esîltiyê têne zanîn, biqêrim ku xawêna wan mirovan e ku ew bixwe basît in lê xewn û xeyalên wan mezin in. Azadî ji bo me hemûyan e û em dikarin gav bi gav bigihêjin azadiyê."

"Şervana azadiyê a mezin"

Rêberê Apo ji bo Sema Yuca wiha dibêje: "Her şer, bi taybetî jî ji bo rawestandina şerê qirkirina giran a gelê me, kesayeteke mîna Sema ya têkoşer hewce dike. Rastiya Sema, tê wateya evîn, bedewî, xwedî nasnameya bi îdîa. Şervana azadiyê a mezin, tê wateya jina ku teslîmî mêr, bêevînî nebûye. Di vî şerî de ji bilî bidestxistina vê kesayetê tu tiştek nikare we bi rê ve bibe."

Tîmên agirkujê rê li ber firehbûna şewata zeviyên çandiniyê digirin

Tîmên agirkujê li parêzgeha Hesekê ji destpêka demsala çinînê ve ketine seferberiyê. Ji destpêka meha Pûşperê ve li cihên cuda yên parêzgeha Hesekê agir bi hin zeviyên çandiniyê ketiye, lê bi destwerdana lezgîn a tîmên agirkujê rewş hatiye kontrolkirin û rê li ber berfirehbûna şewatan hatiye girtin.

Navenda Nûçeyan

Bi hatine demsala çinînê re, tîmên agirkujiyê li parêzgeha Hesekê ji bo parastina zeviyên çandiniyê ji şewatan ketine seferberiyê û bi dehan nuqte ji bo rewşên awarte ava kirine. Ji destpêka vê mehê û heta niha hin zeviyên çandiyê şewitîne lê bi destwerdana tîmên agirkujî ew şewat hatine kontrolkirin û rê li pêşiya şewatên berfireh hatiye girtin
Li parêzgeha hesekê devrên ku şewata zeviyan lê derketiye û ji aliyê tîmên agirkujê ve hatiye vemirandin wiha nee:
-Di 1 Pûşperê de tîmên agirkujê şewatek li mezreyekê nêzî gundê Um El Kêf ê Til Temirê vemirand, tenê zirarên madî çêbûn. Tîman şewat kontrol kir, nehişt belav bibe û beriya ku bigihîne zeviyên çandiniyê yên derdorê vemirand. Li gorî agahiyan, tenê zirar bi cihê şewatê bû, tu birîndarî çênebûn. Heta niha sedemên derketina şewatê nehat zanîn. Aliyên eleqedar bûyerê dişopînin û mezinahiya ziraran dinirxînin.
-Di 2 Pûşperê de li bajarê Til Temirê tîmên hawarçûnê bi piştgiriya şêniyên herêmê şewata li derdora gundê El Eboş ê bakurê Til Temirê vemirand. Beriya ku agir bi rûberên berfireh bikeve hat vemirandin. Tîmên Hawarçûnê bi hevkariya şêniyan, ji bo kêmkirina zirarê û parastina erd û milkê herêmê, li gorî agahiyên tên dişopînin û bi lez bersivê didin bûyeran. Di heman rojê de piştî danê esrê Li herêmeke gundewarê bakurê bajarê Til Temirê yê di bin dagirkeriya çeteyên dewleta Tirk a dagirker de şewatek derket.
Di 4'ê Pûşperê de tîmên agirkujiyê 3 şewatên li deverên cuda yên gundewarê Hesekê pê ketibûn vemirandin. Li gorî agahiyan şewata destpêkê li firêzeyek genim kir, di encamê de 15 donim li gundê Sofiya yê Hesekê şewitî. Şewata duyem bi giyayên li derdora rêya ber bi kampa Waşûkanî ya başûrê Hesekê ve ket. Tîmên agirkujiyê şewat kontrol kir û nehişt bi zeviyên derdorê bikeve. Li bajarokê Til Tewîl jî tîmên agirkujiyê şewata li zeviya genim çêbûye ku di encamê de 5 donim şewitîn vemirand.
Di 8'ê Pûşperê de tîmên agirkujiyê bi hevkariya şêniyan şewata li firêzeyeke gundê Qahîre yê rojavayê bajarê Hesekê derketiye kontrol kir. Li gorî agahiyên hatine wergirtin, tîmên agirkujî û şêniyan di cih de lez da cihê şewatê, şewat dorpêç kir, nehişt belav bibe û vemirand. Di encama şewatê de tenê zirarên madî çêbûn.
Di 9'ê Pûşperê de tîmên agirkujiyê li Dirbêsiyê şewata bi giyayên derdora malan ketibû, vemirand. Li gorî tîmên agirkujiyê, sedema şewatê ew e ku zarok bi agir dilîstin û piştre belav bû. tenê zirarên madî çêbûn. Di heman rojê de li Hesekê jî, li gundê Rezane yê bajarê Til Mecdel tîmên agirkujiyê

şewata bi genim ketibûe vemirand. Di encamê de nêzî 10 donim genim şewitî. Di heman rojê de Li Til Temirê, tîmên agirkujiyê û şêniyan hejmarek şewatên li deverên cuda derketine vemirandin. Li gundê Til Şamiram ê başûrê Til Temirê 5 donim genim şewitî. Lê tîmên agirkujiyê û şêniyan şewat kontrol kir û nehişt bi erdên derdorê bikeve. Li gundê Medîne yê rojavayê Til Temirê jî şewatek mezin çêbû, di encamê de nêzî 50 donim genim şewatî û 10 donim darên zeytûnê şewitî. Li gundê Til Hurmuz ê başûrê Til Temirê jî nêzî 10 donim genim şewitî. Tîmên agirkujiyê û şêniyan beriya şewat bi erdên derdorê bikeve kontrol kir. Li gundê Um Mesamîr ê rojavayê bajêr jî şewatek derket, tîmên agirkujiyê û şêniyan vemirand.
Di 15'ê Pûşperê de li qiraxa çemê Zirganê agir bi giyayên hişkbûyî ket. Tîmên Rewşên Awarte yên Til Temirê şewat vemirand û nehişt ku zeviyên çandiniyê û tesîsên xizmetguzariyê yên li derdorê bide ber xwe. Di heman demê de li Dêrikê li herêma Koçeretê, zeviyeke çandiniyê ya di navbera gundên Girêasiwêr û Bana Şikeftê de şewat derket. Tîmên Rewşên Awarte yên Dêrik, Rimêlan û Gir Zîro berê xwe da cihê şewatê û bi alîkariya şêniyan agir vemirand.
Ji destpêka demsala çandiniyê ve nuqteyên tîmên agirkujê li tevahî parêzgeha Hesekê hatibûn destnîşankirin û wiha ne:
Li bajarê Hesekê: Hetîn, xaçerêya Zeynar, Xas, rêya navneteweyî, Til Beyder, Şor, Til Mecel, Sêgir, Zirgan, Dirbêsiyê, Til Temir, Îsafiye, Xerîta, xaçerêya Sedîq, Sifeya û Til Mesnûr hatin avakirin û tîmên agirkujiyê lê hatine belavkirin. Her wiha nuqteyên gerok jî hatine amadekirin.
Li bajarê Qamişlo: nuqteyên agirkujiyê li gundên Hîmo, Şorik, Hilwa, Xeznê û Leylanê hatin avakirin. Li Tirbespiyê jî nuqteyên agirkujiyê li Gaziya Şabo, Til Marûf, xaçerêya Mizgeft û Maşûqê hatine çêkirin.
Her wiha li gundên Sinceqa Sadûn û Çaxir Bazar ên bajarê Amûdê û li bajrokê Çilaxa jî 2 nuqte (Çilaxa û Kêşikê) hatin avakirin. Li Girkê Legê jî nuqteyek hatiye avakirin. Li Dêrik, Eyn Dîwar, Zuhêriyê, Til Koçer û Til Hemîsê jî nuqteyên agirkujiyê hatine hazirkirin.
Li gel avakirina van nuqteyan jî, nuqteyên gerok hatine amadekirin û hejmarên telefonan ên destwerdana lezgîn a şewatan hatine diyarkirin.
Seferberiya ekîbên agirkujiyê dê heya bidawîbûna mewsima çinînê bidome.

Ji 2025'an ve nêzî 2200 kes li Îranê hatine darvekirin

Navenda Nûçeyan

Ji destpêka sala 2025'an ve heyanî xwepêşandên gel û êrişên Amerîka- Îsraîl li ser Îranê nêzî 2200 kes ji hêla rêjîma Îranê hatine darvekirin. Ji ber vê yekê jî Rêxistina Efûyê ya Navneteweyî bang kir û tekez kir ku divê rejîma Îran darvekirina girtiyên siyasî rawestîne.

Rêxistina Efûyê ya Navneteweyî (Amnesty International) di rapora xwe ya salane de eşkere kir ku hejmara kesên di sala 2025'an de li cîhanê hatine darvekirin.
Di raporê de hat diyarkirin ku tenê Îranê herî kêm 2 hezar û 159 kes darvekiriye ku ev hejmar du qat

ji hejmara sala 2024'an zêdetire. Di 14'ê Pûşperê de Rêxistina Efûya Navneteweyî (Amnesty International) derbarê darvekirinên ku li Îranê çêdibin daxuyaniyek da û tê de bang li berpirsên Îranê kir ku demildest cezayê darvekirinê yê li ser girtiyên siyasî bide rawestandin.
Rêxistina Efûya Navneteweyî, derbarê metirsiya bidarvekirina hejmarek girtiyên siyasî yên Rojhilatê Kurdistanê û Îranê de daxuyaniyek belav kir û hişyarî da. Di daxuyaniyê de hat gotin; "Em bang li berpirsên Îranê dikin ku cezayê darvekirinê yê li ser girtiyên siyasî yên ku niha di Girtîgeha Şêban a Ahvazê de tên ragirtin û rûbirûyî metirsiya herî mezin a bidarvekirinê ne, demildest rawestînin."
Rêxistinê bi taybetî li ser rewşa girtiyên siyasî yên bi navên Mesûd Cameî, Elîreza Mûrdasî, Ferşad Îtîmadî Fer, Reza Ebdûlî û Hesen Mûslawî hişyarî da û xwest ku her planek ji bo bicihanîna cezayên wan bi lezgînî were sekinandin.
Efûya Navneteweyî nêzîkatiya dadwerî ya rejîma Îranê ya li hemberî mûxalîfan rexnekir û teqez kir ku pêvajoya darizandina van kesan tije pirsgirêkên hiqûqî û binpêkirina mafên mirovane.
Rêxistinê ragihand şert û mercên Girtîgeha Şêban gelekî xirabin, girtîgeh pir qerebalîxe û xizmetguzariyên pêwîst lê nînin. Rêxistinê da zanîn ku girtî ji dermankirinê bê parin û jiyana wan di metirsiyê deye.
Rêxistina Efûya Navneteweyî eşkere kir ku hikûmeta Îranê ji destpêka şerê xwe yê li gel Amerîka û Îsraîlê ve, herî kêm 42 girtiyên siyasî bi darvekirine.
Rêxistinê diyar kir ku rejîma Îranê cezayê darvekirinê wekî amûrekê ji bo tirsandin, bêdengkirina dengên nerazî û zilmê bi kar tîne.

Çi plan li pişt bêdengkirina zindîkirina çeteyên DAIŞ’ê heye?

DAIŞ wekî komeke terorê li Iraqê derket holê. Kontrola wê ya erdnîgarî di sala 2019’an de li Sûriyê bi tevahî bi dawî bû û niha ew veguheriye şaneyên veşartî yên belavbûyî. DAIŞ ne tenê xeteriyeke leşkerî, lê siyasî, civakî û fikrî ye jî ku niha hewldanên zindîkirina wê ji nû ve tê kirin.

Ronaz Silêman/Qamişlo

Derketina DAIŞ’ê

DAIŞ yek ji komên tundrew ên herî xeternak ên sedsala 21’an e. Derketina vê komê ne bûyerekî ji nişkê ve bû, lê encama gelek şertên siyasî, civakî û ewlehiyê bû.

Ji zêdetirî 80 welatî komkirina çeteyên DAIŞ’ê pêk hat

Çeteyên biyanî: DAIŞ xwe dispêre toreke peydakirina endaman a cîhanî ku bi rêya propaganda bi hezaran çeteyên biyanî û cîhadîst ji zêdetirî 80 welatan kom kir.

Destpêka terorê

Bingeh an jî rehên DAIŞ’ê vedigerin sala 1999’an, dema ku Ebû Musab Zerqawî li Urdunê komek bi navê Cema’at el-Tewhîd wel-Cîhad ava kir. Piştî dagirkirina Iraqê ji aliyê Amerîkayê ve di sala 2003’an de, çeteyên DAIŞ’ê dest bi êrişên xwe yên çekdarî kir û di sala 2004’an de bi El-Qaîdeyê re girêdayî bû. Piştî mirina Zerqawî di sala 2006’an de, wê navê xwe guherand û kir Dewleta Îslamî ya Iraqê (DAIŞ). Şer û bêîstîqrariya li Iraqê şert û mercên guncaw ji bo mezinbûna DAIŞ’ê afirandin.

Şerê Sûriyê û berfirehbûna DAIŞ’ê

Di sala 2011’an de, li Sûriyê şerê navxweyî dest pê kir. DAIŞ’ê ji valahiya ewlehiyê sûd wergirt û çalakiyên xwe li Sûriyê berfireh kir. Di sala 2013’an de, DAIŞ’ê navê xwe kir Dewleta Îslamî ya Iraq û Şamê. Di Hezîrana 2014’an de, DAIŞ’ê bajarê Mûsilê kontirol kir û Ebûbekir el-Bexdadî damezrandina “xîlafetê” ragihand. Ev yek bû sedem ku bi hezaran kes ji çar aliyên cîhanê bên beşdarî nava wê bibin.

Tawanên DAIŞ

DAIŞ gelek tawanên giran li ser gelek deveran û sivîlan pêk anîn. Bi awayekî mezin komkujî li ser sivîlan çê kir û hejmareke mezin ji mirovên bê guneh serê wan jê kirin. Bi sedema kiryarên DAIŞ’ê bi hezaran mirov ji cih û warê xwe koçber bûn. Li kêlek van tiştan DAIŞ’ê sûcên herî mezin û bêrêziya herî xerab li hemberî jinan da meşandin, jin bi hejmareke mezin dan firotin an jî ew bi xwe re dizewicandin. Zarok jî bûn qûrbanên xerabiyên wê. Di heman demê de li cihê ku DAIŞ derbasî wê dibû, cihên dîrokî dihilweşandin û gelek xerabiyên mezin ên ku nayên jimartin pêk anîn. Heta ku di sala 2016’an de Neteweyên Yekbûyî kiryarên DAIŞ’ê yên li dijî gelê Êzîdî wekî jenosîd bi nav kir.

Şerê li dijî terorê bi hevkariya Koalîsyona Navdewletî re

Şerê li dijî DAIŞ’ê (Dewleta Îslamî) ji destpêkê heta niha, bi giranî li ser xaka Iraq û Sûriyê (Başûr û Rojavaya Kurdistanê) û herwiha li dijî şaneyên wan ên veşartî hatiye kirin. Ev şer di navbera salên 2014 û 2019’an de gihîşt lûtkeya xwe ya herî dijwar û bi hevkariya hêzên herêmî û Koalîsyona Navdewletî hat meşandin.

Pêvajoya vî şerî û cihên ku lê qewimiye, li gorî herêm û kronolojiyê bi vî rengî ne:

Eniya Başûrê Kurdistanê û Iraqê (2014 - 2017)

Şerê sereke li Iraqê piştî ku DAIŞ’ê di hezîrana 2014’an de bajarê Mûsilê dagir kir, dest pê kir.

Şengal Tebaxa 2014’an: DAIŞ’ê êrişî herêma Şengalê kir û fermanek (komkujî) li dijî Kurdên Êzîdî pêk anî. Şervanên YPG û HPG’ê ketin navçeyê û piştî şerekî giran herêm rizgar kirin.

Eniyên Kerkûk, Mexmûr û Hewlêrê (2014)

DAIŞ’ê xwest nêzîkî paytexta Herêma Kurdistanê (Hewlêr) bibe, lê pêşmergeyan li Mexmûr û Kerkûkê sînor parastin û rê li ber wan girtin.

Mûsil (2016 - 2017)

Operasyona herî mezin a Iraqê bû. Bi piştgiriya Pêşmerge û artêşa Iraqê, bajar di Tîrmeha 2017’an de bi temamî ji DAIŞ’ê hat paqijkirin.

Eniya Rojavayê Kurdistanê û Sûriyê (2014 - 2019)

Li Sûriyê, şerê herî mezin û dîrokî ji aliyê Hêzên Sûriya Demokratîk QSD’ê, Yekîneyên Parastina Gel YPG’ê û Yekîneyên Parastina Jin YPJ’ê ve hat birêvebirin:

Şerê li dijî DAIŞ’ê li Sûriyê

Şerê li dijî DAIŞ’ê li Sûriyê beşek girîng ji şerê navxweyî yê Sûriyê bû. Dema ku DAIŞ’ê di navbera salên 2013 û 2014’an de dest danî ser deverên mezin ên Bakur û Rojhilatê Sûriyê, hêzên herêmî û navneteweyî tevlî şerê li dijî wê bûn.

Destpêka şerê li dijî DAIŞ’ê

Di sala 2014’an de, DAIŞ’ê paytexta xwe li Reqayê ava kir û beşên mezin kontrol kir. Di Îlona 2014’an de, hevpeymaniyeke navneteweyî ya bi serokatiya Amerîkayê dest bi êrişên asmanî li dijî DAIŞ’ê kir, bi armanca tunekirina şiyanên wê yên leşkerî.

Berxwedana li Kobanê

Di dawiya sala 2014’an de, DAIŞ’ê êrişeke berfireh li ser bajarê Kobanê da destpêkirin. Yekîneyên Parastina Gel (YPG) û Yekîneyên Parastina Jin (YPJ), bi piştgiriya êrişên asmanî yên hevpeymaniyê, berxwedaneke dijwar nîşan dan. Di Çileya 2015’an de, Kobanî bi tevahî ji DAIŞ’ê hate rizgarkirin.

Damezrandina Hêzên Sûriya Demokratîk (QSD)

Di sala 2015’an de, Hêzên Sûriya Demokratîk (QSD) hatin damezrandin. Ev hêz ji çend hêmanan pêk dihatin, lê Yekîneyên Parastina Gel (YPG) pêkhateya wan a sereke bû. Hêzên Sûriya Demokratîk (QSD), bi piştgiriya hevpeymaniya navneteweyî, gelek operasyon li dijî DAIŞ’ê pêk anîn.

Minbic û Tebqa (2016)

QSD’ê herêmên stratejîk ên li ser rêya paytexta DAIŞ’ê wê demê rizgar kirin.

Rizgarkirina Reqayê

Di Hezîrana 2017’an de, QSD’ê operasyona rizgarkirina Reqayê da destpêkirin. Piştî çend mehan ji şerê dijwar, wan di Cotmeha 2017’an de bajar bi tevahî ji destê DAIŞ’ê vegerand. Rizgarkirina Reqayê ji bo DAIŞ’ê têkçûnek mezin nîşan da, ji ber ku bajar navenda siyasî û leşkerî ya çeteyan li Sûriyê bû.

Têkçûyîna DAIŞ’ê

Di Adara 2019’an de, QSD’ê bi piştgiriya hevpeymaniyê, gundê Baxoz, keleha dawî ya DAIŞ’ê li Sûriyê, girt. Bi vê yekê “xîlafeta” ku ji hêla DAIŞ’ê ve hatibû ragihandin bi fermî bi dawî bû.

Êrişên DAIŞ’ê bi rêya şaneyên razayî berdewam in

Tevî ku DAIŞ kontroleke erdnîgarî ya sabît bi erdê re tune ye, lê tevgerên wê bi şaneyên razayî yên li Iraq, Sûriyê û hin deverên din ên wekî Afganistan û Nîjeryayê re çalak in. Ji ber vê yekê, şerê li dijî DAIŞ’ê ji aliyê ewlehiyê ve hîn jî bi temamî nehatiye bidawîkirin. Di heman demê de raporên navneteweyî destnîşan dikin ku çete hîn jî dikare êrîşên biçûk pêk bîne an jî bêîstîqrarî çêbike, lê ne bi heman hêza ku di navbera 2014 û 2015’an de hebû.

Metirsiyên şaneyên veşartî

Îro yek ji girîngtirîn pirsgirêkên ewlekariyê, hebûna şaneyên veşartî yên DAIŞ’ê ye. Van şaneyan bi gelemperî bi şêweya veşartî dixebitin û dibe ku êrişên biçûk an jî operasyonên neçaverêkirî pêk bînin. Armanca wan afirandina tirs û bêewlekarî di civakê de ye. Ji bo pêşîgirtina van metirsiyan, hewce ye ku alîkariya navbera hêzên ewlekariyê û gelê sivîl were xurtkirin, agahdariya ewlekariyê bi awayekî baş were parvekirin û şertên civakî yên ku dibe sedema tundûtîjiyê werin çareserkirin.

Zêdebûna liv û tevgera DAIŞ’ê piştî hilweşandina rêjîma Baasê

Li Sûriyê piştî hilweşandina rêjîma Baasê, liv û tevgera şaneyên veşartî yên DAIŞ’ê zêde bûn. Bi taybetî bi hatina hikumeta demkî ya Sûriyê re û piştî azadkirina gelek çeteyan ji zindanan, herwiha valakirina Kampa Holê û kampên dîtir ku malbatên çeteyên DAIŞ’ê de te bûn, êrişên çeteyan zêde bûn, bi taybet li Reqa, Dêrazorê û deverên din. Ev yek fikarên mezin da avakirin ku DAIŞ dîsa xwe bi awayekî xurt zindî dike. Tevî ku hikumeta demkî ya Sûriyê tevlî Koalîsyona navdewletî ya şerê li dijî DAIŞ’ê bû jî, lê wê rê li hemberî êrişên DAIŞ’ê negirt. Berovajî wê DAIŞ’ê zêdetir xwe derxistiye holê. Di vir de hêjayî gotinê ye di ewqas salên ku Hêzên Sûriya Demokratîk QSD’ê de tu êrişeke bi rengê niha ya DAIŞ’ê derneket holê.

Lewra pirsg girîng ya niha ku divê were kirin ew e; Çi plan li ser bêdengkirina zindîkirina çeteyên DAIŞ’ê heye. Heger DAIŞ dîsa kontrol li ser hin deverên Sûriyê kir, wê çi encamên xerab bi xwe re derxîne. Herwiha hikumeta demkî heya çi astê wê karibe rê li ber zindîkirina DAIŞ’ê li Sûriyê bigire? Ev hemû girîng in ku xebat li ser were kirin, da ku dîsa komkujiyên berê neyên dûbarekirin.

DAIŞ ne tenê xeteriyeke leşkerî, lê siyasî, civakî û fikrî ye jî

DAIŞ ne tenê xeteriyeke leşkerî ye, di heman demê de xeteriyeke siyasî, civakî û fikrî ye. Şerê li dijî wê gelek serkeftinên mezin pêk anîne, lê ji bo domandina ewlekarî û astengkirina vegera DAIŞ’ê, pêwîst e ku hewldanên demdirêj di warên ewlekarî, perwerdehiyê û pêşxistina civakê de bidomin.

Farûk Sakik

Şerê Raperîn Amed

Di konferansa “Di sedsala duyemîn de veguherîna demokratîk a komarê” de, nîqaş û nirxandinên balkêş derketin pêş. Min hinek aliyê dîrokî şopand. Di nirxandinekê de, her wekî li hember Kurdan bi civîna Îzmîtê dijminatî hatî destpêkirin. Berevajî. Di wê civînê de Ataturk behsa biratiya herdu gelan dike. Li ser pirsa rojnamevanek behsa ‘xweseriya Kurdan’ dike.
Çima serî li hîleyek bi vî rengî dide?
Pêvajoya Lozanê ye. Şertên giran yên peymana Sewrê li ser milê wan e. Pêdiviya wan bi Kurdan heye. Ji bo vê yeke di navbera salên 1919 û 1923’yan de gelek sozan didin Kurdan û ji bo Kurdan îkna bikin axaftinên bi hêvî dikin.
Dema ku di 14’ê Hezîrana 1934’an de, bi hejmara 2510’an ‘Qanûna Îskana Mecbûrî’ ku hat qebûlkirin, her tişt zelal bû.
Metna qanûnî ya herî radîkal, di nav sînorên serweriya dewletê de; di warê ziman, çand û mekan-cîh de ji nû ve organize-dîzayn were kirin.
Bi vê qanûnê re tiştek dinan jî kirin.
Kesayetiya hiqûqî ya êşiran hat rakirin.
Dest danîn ser milkên serokêşîr, beg û axayan û malbatên van kesan ber bi bajarên rojava ve ji bo îskana mecbûrî hatin sirgûnkirin.
Ji Farqînê ji malbata Azîzoglu jî hatibû koçberkirin.
Farqîn yek ji mekanên xebata welatparêzên Kurd, bû. Malbata Azîzoglu jî malbatek welatparêz bû û di hemû serdeman de di nav xebatên azadiya Kurdistan de cîh girtibûn.
Piştî serhildana Şêx Seîd bi qanûna ‘mecbûrî Îskan’ malbata Azîzoglu jî sirgunî Çanakkale navçeya Babaeskî kiribûn.
Di sala 1939’an de li vêder zarokek malbata Azîzoglu hat dinê. Ji bo ku malbat bi qanûna “mecbûrî Îskan” hatibûn sirgun kirin, navê vî zarokî ‘Îskan’ danîn.
Îskan û malbata xwe piştî sal û demên dirêj ê li sirgûnê, carek dina vegeriyan axa xwe Farqînê.
Di sala 1969an de li vê navçeya Amedê Farqînê zarokek Îskan Azîzoglu hat dinê. Navê wê Delal danîn.
Delal Azîzoglu mezin bû. Ji bo rakirina vê qanûna Îskanê ya mecbûrî û ji bo ku wan sozên li Îzmîtê hatibûn dayin, dest bi têkoşînê kir. Delal di dawiya sala 1992´yan de li Eyaleta Amedê beşdarî nav refên PKK´ê bû. Li çiayê azad û ew jî êdî azad bû. Di gerîlatiyê de navê ‘Raperîn’ girt û di nav tevgerê de jî wek ‘Rapaerîn Amed’ hat nasandin.
Pêşenga Tevgera Jinên Azad a Kurd û Endama Dîwana Serokatiya KONGRA-GEL bû.
Raperîn Amed (Delal Azîzoglu) li Herêmên Parastinê yên Medyayê di 17’ê Hezîrana 2022’an (Roja Qanûna Sirgunê ket meriyete), di encama êrîşa dewleta Tirk a bi SÎHA’yê şehîd bû.
Raperîn Amed û partiya wê bi salan bû ji bû vê dewletê û vê zîhniyetê biguherîne, bine ser wan soz-kodên salên 1919 û 2023an têdikoşiyan. 52 sal têkoşînek çekdarî dabûn.
Di sala 2025’an de Rêber Ocalan, ji bo ev dewleta îro vegere wan salên sozê dabûn Kurdan ew îknakir.
Di sedsalî de gelek tehrîbatên mezin di her qadên jiyanê de pêkhatine. Telefî û dermankirin pirr zehmet bû. Kurd îroj dixwazin rojek zû, bêçek ev yek werin çareser kirin.
Heger wan ewroj bi Qanûna Îskana Mecbûrî malbata Ezîzoglu neşanda sirgunê wê Raperîn Amed- Delal Ezîzoglu wê şer nekira. Ewê ev komar demokratik buya.
Îroj heval û rêberê Raperîn, şansek nû didin dewletê û dibêjin; em ji mexdûriyeta bapîrên xwe, hun jî ji xetayên bapîrên xwe dersek derxin. Em vegerin ew welatê di sala 1919an de me xeyal dikir, em ji nû de avabikin.

Ji çiraxên wêjeya Kurdî

Can Yûsiv

Helbestvan Elî Roj, helbest kiriye amûreke ragihandina êş û hêviyên gelê xwe, wî heq kiriye ku bibe yek ji çiraxên wêjeya Kurdî û dengê helbestê û bîranîna nasnameya Kurdî.

Di serdema nûjen de, nivîskar û helbestvanên Kurd ên pabedîdar rolek girîng lîstin di parastina çand û zimanê Kurdî de û di xurtkirina nasnameya neteweyî de li hember hewildanên tunekirin, qeraxkirin û înkarê ku di qonaxên cûrbicûr ên dîrokê de li ser gelê Kurd hatine kirin.

Wêjeya Kurdî veguheriye qadeke berxwedana çandî ku derbirîna hest û hişmendiya civakî ya gelê Kurd dike, bîra dîrokî ya gelê Kurd zindî dike û hebûna gelê Kurd li hemberî dijwariyan piştrast dike.

Di vê çarçoveyê de, helbestvan Elî Roj wekî yek ji wan dengên helbestî yên pabedîdar tê nasîn ku peyv di xizmeta doza Kurdî de bikar aniye, wî helbest kir amûreke ragihandina êş û hêviyên gelê xwe, herwiha minbereke parastin û berevaniyê ji bo nasname, ziman û çanda Kurdî.

Berhemên wî yên helbestî bi girêdaneke kûr bi rastiya jiyanê û pirsgirêkên civakî hatine diyarkirin, wî girîngiyeke mezin daye xurtkirin û parastina zimanê Kurdî wekî bingehek sereke ya mayîndehiya gel, berxwedan û domdariya nasnameya neteweyî.

Nivîskar û helbestvan Necim Ebdullah bi nasnavê “Elî Roj” tê nasîn, di sala 1977’an de ji dayîk û bavek Kurd (Hisên Necim û Helîme Sofî) li gundê Hemze Begê yê girêdayî bajarê Dêrikê hatiye dinyayê, ku ev herêm ji kevir û şûnwarên wê bêhna dîroka Medî û Sûbariyan jê dibarê, di dirêjahiya dîrokê de jî weke navendeke çand û hunerê maye, herwiha wek dergûşa şaristanî, dîrok û cihêrengiya ol û çandan bûye.

Gundê Hemze Begê xwe dispêre quntara Çiyayê Qerçoxê yê bi heybet, li nêzî bajarê Kurkê Rewal û şûnwara arkolojîk a Keçka Kezî , ku li wir xweza û dîrok di tabloyekê de bi hevdû digihînin, bîra cih û kûrahiya şaristaniya wê herêmê nîşan didin.

Li wir, di nav bêdengiya keviran û kevnariya şûnwaran de, çîrokên lehengan û vegotinên bav û kalan ji nifşekê bo nifşekî din dihatin vegotin, ev çîrok û bîranîn di xeyala wî yên zarokatiyê de şîn dibûn, hişmendiya wî xurt dikirin û ji temenekî biçûk ve ew bi kok, dîrok û nasnameya xwe ve girêdidin.

Elî Roj ji malbateke welatparêz, kedkar û kurdperwer a kevnare û resene , ku eslê wê vedigere eşîra Kiçan, malbat ji sêzdeh kesan pêk tê; heft bira û şeş xwişk.

Ew di himbêza dayîk û bavê xwe de mezin bûye, ku nirxên rûmet, mêrxasî, hezkirina welat û dilsoziya li hember doza gelê xwe di can û dilê wî de çandin û bi nirxên resen ên kurdî ve girêdabûn ku piştre bûn parçeyekî bingehîn a kesayetî û nêrîna wî ya rewşenbîrî û wêjeyî û çavkaniyek domdar ya îlhama wî ji bo parastina çanda gel, ziman û nasnameya wî ya neteweyî.

Wî îlhama tîpên xwe yên yekem ji heybeta çiyayê bilind ê Qereçoxê wergirt, ku di hiş û wijdana wî de wateyên berxwedanê, serbilindiyê û girêdana bi ax û welat re çand.

Herwiha, peyvên xwe ji çîrok û gotinên dapîran di şevên dirêj ên zivistanê de vehûnand , bi saya wan pênasî efsaneyên gelêrî û çîrokên lehengan bû; ku bûn beşeke girîng ji hişmendiya wî ya çandî û neteweyî.

Herwiha jêhatîbûna xwe ya helbestî ji stranên şivanan ên li zozan û mêrgan, ji lawikên jinan di dawetan de û ji sirûdên palevanan di demsalên bereket û çinînê de wergirt.

Di ezmûna wî de, dengên xwezayê bi bîranîna cih û giyanê mîrasê re têkil hev bûn, ji vê dewlemendiya mîrasê, kesayetiya wî ya wêjeyî hêdî hêdî giş bû, heta ku helbestên wî bûn dengvedana ruhê Kurdistanê, çîrokên gelê wê, êş û hêviyên wan.

Nîşaneyên yekem ên meylên wî yên wêjeyî û çandî ji temenekî biçûk ve dest pê kirin. Ew di nav jîngeheke Koceran de mezin bû, ku bi dewlemendiya xwe ya hunerî, çandî û helbestî dihate nasîn. Ev jîngeh bû sedem ku hezkirina peyv û nivîsandinê di dilê wî de geş bibe û hesta afirînerî û vegotinê di hundirê wî de şiyar bike, herwiha, ew bi dorhêla xwe ya çandî û bi gelek hunermend, helbestvan û rewşenbîrên ku di qada çandî ya kurdî de şûna xwe ya taybet hiştibûn, bandor bû.

Wekî Muhemed Teyîb Tahir, Silo Koro, Nizar Hac Yûsiv, Yûsiv Misêlîx, Serdar Berojî, Wehîd Murad, Melvan Resûl û gelek afirînerên din, yên ku bi tîp û peyvên xwe helbestên herî bedew afirandin, û bi melodî û awazên xwe stranên herî xweş pêşkêş kirin, ku di dewlemendkirina wijdana Kurdî de roleke mezin lîstin û hebûna çanda kurdî di bîrdanka civakî ya gelê kurd de afirandin.

Ji kaniyên gundê xwe yên dewlemend bi mîrasa gelêrî û ji çavkaniyên helbestî û ramyarî yên Cegerxwîn, Sedayê Tîrêj û Ehmedê Xanî, ew fêrî bingehên helbestê, ziman û nivîsandinê bû, berhemên wan ji bo wî bûn çiraxên ku rêyên yekem ên afirîneriya wî ronî kirin û asoyên afirînerî û hişmendiya neteweyî li ber wî vekirin.

Herwiha, civatên wêjeyî , stranên gelêrî û çîrokên ku ji nifşekê bo nifşekî din hatine veguhestin, dibistana wî ya yekem ava kirin û jêhatîbûna wî ya afirînerî xurt kirin, û di wijdana wî de hezkirina edebiyatê kûrtir kirin, herwiha, girêdana wî bi nasname û çanda kurdî re xurtir kirin; ku her dem di ezmûna wî ya helbestî û rêwîtiya wî ya ramyarî de amade mane.

Elî Roj xwendina xwe ya seretayî li gundê xwe xwend, û paşê qonaxên amadeyî û navîn li bajarê Dêrikê domand, lê belê, wî nekarî xwendina xwe ya zanîngehê bidomîne , ji ber ku di temenekî biçûk de tevlî rêfên tevgera rizgariya Kurdistanê bû, dibin bandora şehadeta xalê xwe Omer û pismamên xwe Ceger, Omer û Dilovan de ku bandoreke mezin li ser wijdan û kesayeta wî ya netewî kirbûn.

Ev serpêhatiyên destpêkê bûn sedem ku hişyariya wî ya netewî bi hêz bike û pabendbûna xwe bi pirsgirêkên gelê xwe re xurt bike, ji lewra di nava girseyên gel de tevlî xebatên rêxistinî û civakî dibe ,bi vî awayî zanistên pratîkî û têgihiştineke nêzîk ji rastiya civakê û daxwazên wê bi dest dêxe.

Di sala 1994’an de tevlî refê Tevgera Rizgariya Kurdistanê dibe û ku ew qonax bû êstgehek girîng di rêwîtiya wî ya ramyarî û têkoşînî de.

Elî Roj di sala 2000 de dest bi nivîsandina helbestan kiriye û ji wê demê heta niha gelek helbest, gotar, bîranîn, jînenîgarî û serpêhatiyên kesayetî nivîsandine.

Berhemên wî di hejmareke mezin ji malperên elektronîkî, kovar û rojnameyan de hatine weşandin û heta niha jî, ew bi domdarî di qadên edebî û çandî yên Kurdî de di xebit e, û herwiha li gel vê yekê di warê ragihandinê de jî roleke çalak digire.

Wî çar dîwanên helbestan, bi şêweya helbesta nûjen û azad weşandine, ji wan sê dîwan bi zimanê erebî ne û yek jî bi zimanê kurdî

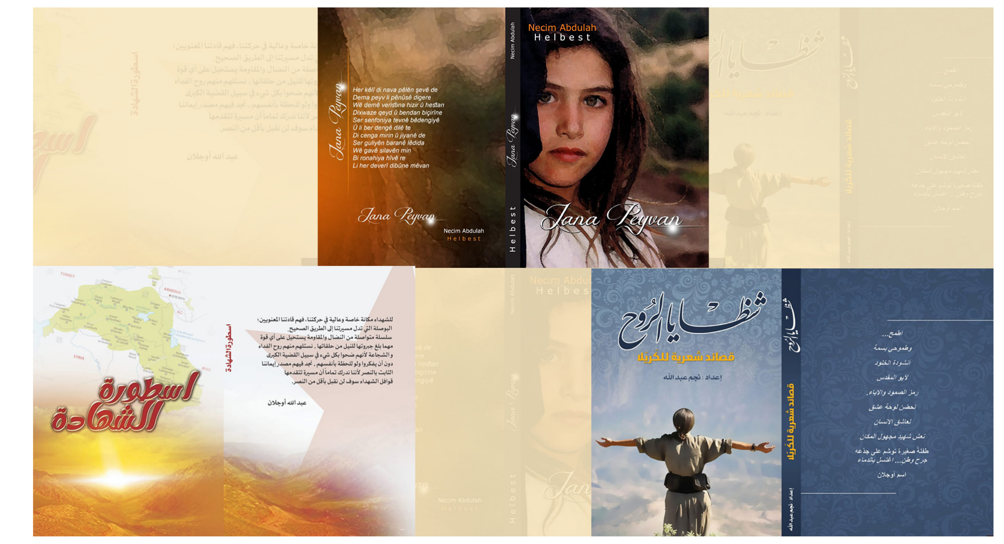

ye, û li hundir û derveyî Rojava hatine çapkirin.

Dîwanên wî yên bi zimanê erebî ev in:

1- Pargînên Rûh.
2- Rondik di axivin.
3- Em bi hev re dimeşin.

Di zimanê kurdî de jî yek dîwanê wî heye:

1- Jana Peyvan.

Her wiha pirtûkeke hevpar bi Şehîd Herkûl re, bi navê “Efsaneya Şehadetê” bi zimanê Erebî û Kurdî li ser jiyana şehîdên Rojava weşandiye.

Di heman demê de, du bîranînên wî bi zimanê kurdî hatine weşandin:

1- Temenê Jiyanê
2- Xewna Şeveke Birîndar.

Ji bilî van berheman, wî hejmareke mezin ji bîranîn, çîrok, ramîn, helbest û nivîsên din ên nehatine weşandin hene, ku hîn jî di qonaxa amadekirin, sererastkirin û çapkirinê de ne.

Bi rêya pirtûk, gotar û nivîsên xwe yên edebî, Elî Roj hewl dide ku bi zimanekî resen ku ji ruhê çiyan û jîngeha kurdî dertê binivîsîne.

Herwiha di helbestên xwe de dixwaze rastiya berxwedanê, lehengiya cangoriyên azadiyê û serpêhatiyên jiyana wan ragihîne.

Her dem, hewl dide ku bîranîna şehîdan vejîne û fedakariya wan zindî bihêle, bi rêya helbest û nivîsên xwe ku bîranîn, çîrok û ezmûnên mirovî yên girêdayî bi rêwîtiya têkoşîn û azadiyê ve, belge bike.

Ew hîn di serdema ciwaniya xwe de ye, bi hezkirin û hewesa xwe ya zûdest a ji bo edebiyat û peyvê pêşve diçe .

Ew ezmûna xwe ya helbestî bi şêwazên cuda yên azad û nûjen bi kar tîne , û her dem hewl dide amûrên xwe yên hunerî pêş bixe û jêhatîbûna xwe ya afirînerî xurtir bike.

Di destpêka xwe de, di bin bandora şêwazên çend helbestvan û nivîskarên ku di wêjeya Kurdî û Erebî de şopek berbiçav hiştine mabû , bi taybetî Cegerxwîn, Sedayê Tîrêj, Cibran Xelîl Cibran û Nizar Qebanî , herwiha li gel komeke bijarte ji nivîskar û helbestvanên kurd.

Ev bandor di zimanê wî yê helbestî û di wêneyên wî yên hunerî de xuya bû, berî ku hêdî hêdî biserkeve di avakirina şêwaza xwe yê taybet de, ku karîbû hevgirtinekî di navbera hestê neteweyî, û pîvana mirovî û bedewiya hunerî de çêbike.

Ew hîn, di bilindahiya xebata xwe ya afirîneriya edebî û helbestî de ye û bê westan û bêzar helbestên xwe bi xêzên ronahiyê vedihûne, ji jiyanê, bîranînê û doza gelê xwe îlhama xwe werdigire; ku agirê afirîneriyê di hundurê wî de geş dike,dilê wî hîn jî bi hunereke resen lêdixe, û bi diyariyek ku dîmena wêjeyî û çandî ya kurdî dewlemend dike, diherike.

Elî Roj di xebata xwe ya wêjeyî û çandî de karîbû peyvê bike pirek di navbera paşeroj û îroyîn de, di navbera bîr û nasnameyê de û di navbera mirov û axa wî de.

Helbestên wî ne tenê nivîsên helbestî bûn, lê bûn şahidên zindî li ser qonaxeke tijî bûyer û fedakariyan, û belgeyeke wêjeyî ya ku êş, hêvî û daxwazên gelê xwe yên azadî û rûmetê tomar dike.

Bi rêya dîwan, pirtûk û gotarên xwe, ew beşdarî dewlemendkirina pirtûkxaneya edebî ya kurdî û erebî bûye, di wê baweriyê de ku edebiyat berî ku huner û bedewî be, peyamek û berpirsiyariyek e, ji ber vê yekê, her dem dilsozê ziman, çand û nirxên xwe yên mirovî maye, û helbest kiriye minberek ji bo rastî, azadî û dadperweriyê.

Bi vî awayî, Elî Roj yek ji wan dengên edebî yên kurdî dimîne ku bi dilsozî û sekinandineke xurt xetîreya peyvê hilgirtine, û di parastina bîra civakî û xurtkirina nasnameya çandî ya kurdî de beşdariyek girîng kirine.

Bi saya berhemdariya xwe ya domdar û afirîneriya xwe ya dewlemend, wî heq kiriye ku bibe yek ji çiraxên wêjeya kurdî û dengekî helbestî yê ku di qada çanda kurdî de diherike.

Hêviyên min ji bo helbestvan Elî Roj, serkeftin, serbilindî û geşbûnek zêdetir bidest bixe, û ku berhemdariya xwe ya afirîner û xizmeta xwe ya ji bo wêje û çanda kurdî herdem bidomîne.

5 stasyonên elektrîkê yên herî mezin li Sûriyê

Pênc stasyonên elektrîkê yên herî mezin di Sûriyê de hene, ev stasyon navenda sereke ya elktrîkê ya ji bo tevahî Sûriyê temsîl dikin û rola herî girîng di piştgiriya tora elektrîkê ya welêt de dilîzin.

Navenda Nûçeyan

Tevî rola van pênc stasyonên elektrîkê yên herî mezin li Sûriyê di dabînkirina elektrîkê de, ew bi pirsgirêkên mezin ên têkildarî qirêjî, kêmbûna sotemeniyê û bandorên şer re rû bi rû dimînin, lê belê hîn jî ew hêmaneke sereke ya binesaziya neteweyî ne.
Ev stasyon ji bo pêkanîna pêdiviyên herêmên cûda, bi awayekî stratejîk hatine avakirin, ku xwe dispêrin teknolojiyên cûrbecûr, di nav de gaz, buxar û hîdroelektrîk.
Li gorî daneyên ji sektora elektrîkê ya Sûriyê li platforma enerjiyê ya taybet (ku navenda wê li Washingtonê ye), stasyon ji hêla kapasîteyên hilberînê ve ji hev cuda ne, stasyona Dêr Elî ji ber kapasîteya xwe ya mezin ya herî berbiçav e. Di heman demê de Bendava Tebqayê nimûneya herî balkêş e ji bo enerjiya hîdroelktrîkê.
Di vê çarçoveyê de, ev rapor li ser her yek ji 5 stasyonan nêrînek berfireh pêşkêş dike, kapasîteyên wan ên hilberînê, teknolojî û pirsgirêkên herî berbiçav ên ku ew pê re rû bi rû dimînin rave dike.

Stasyona Dêr Elî

Satasyona Dêr Elî, dikeve başûrê Şamê, yek ji mezintirîn tesîsên elektrîkê li Sûriyê ye, ku kapasîteya hilberîna giştî heta 1500 megawat e.
Stasyon ji du dorhêlên hevgirtî pêk tê, her yek ji wan du turbînên gazê û turbîneke buxarê dihewîne, bi kapasîteya 250megawatt ji bo her turbînekê.
Projeya duyemîn a berfirehkirina stasyona elektrîkê di sala 2011'an de dest pê kir û di sala 2019'an de hate ceribandin, 750 megawat zêdetir li torê hat zêdekirin, bi lêçûnek giştî gihîşt nêzî 670 milyon euro (697.62 milyon dolarê Amerîkî).
Dêr Elî ji ber karîgeriya xwe ya bilind û kapasîteya xwe ya hilberînê, di nav 5 stasyonên elektrîkê yên herî mezin ên Sûriyê de ye û wekî ya herî girîng tê hesibandin. Stasyon bi giranî bi gazê dixebite û îhtîmala bikaranîna mazotê jî heye.

Stasyona Hêzê ya Cender

Stasyona elektrîkê ya Cender 30 kîlometre li başûrê parêzgeha Humsê ye û kapasîteya wê ya giştî 1290megawatt e.
Stasyona Cender bi teknolojiya çerxa tevlihev ve girêdayî ye, ku tê de germahiya ji hêla turbînên gazê ve tê hilberandin ji bo çêkirina buxarê tê bikar anîn û turbînên buxarê yên din dixebitîne.
Stasyona elektrîkê 4 turbînên gazê û 2 turbînên buxarê dihewîne, ji ber karîgerî û cûrbecûr teknolojiyên wê, ew dike yek ji 5 stasyonên elektrîkê yên herî mezin li Sûriyê.
Stasyona Helebê
Stasyona Helebê yek ji stasyona stratejîk li bakurê Sûriyê ye, ku elektrîkê dide deverên derdorê. Ew ji 5 yekîneyên buxarê pêk tê ku kapasîteya wan bi tevahî 1100 megawat e, ev yek jî wê dike yek ji stûnên sereke di nav 5 stasyonên elektrîkê yên herî mezin ên Sûriyê de.
Di şerê Sûriyê de gelek zirar gihaşt stasyona elektrîkê, ji ber vê yekê di sala 2015'an de hat rawestandin. Paşê, yekîneya pêncemîn di sala 2022'an de bi kapasîteya 200 megawat vegeriya xizmetê.

Bendava Tebqayê

Bendava Tebqayê, ku wekî Bendava Firatê jî tê naskirin, yek ji girîngtirîn projeyên hîdroelektrîkê li Sûriyê ye.
Bendav di sala 1978'an de hatiye avakirin, kapasîteya wê ya giştî 880 megawat e. Ew ji 8 yekîneyên hilberînê ve pêk tê, ku her yek ji wan kapasîteya 110 megawat e.
Ji bilî rola wê di hilberîna elektrîkê de, bendav dibe alîkar di avdanî û rêxistina avê de, ev yek wê dike beşek girîng ji binesaziya enerjiyê ya Sûriyê û mînakek sereke ya serkeftina projeyên hîdroelektrîkê.

Stasyona Banyasê

Stasyona elektrîkê ya Banyas li bakurê rojavayê Sûriyê ye û yek ji pênc mezintirîn stasyonên elektrîkê yên li Sûriyê ye. Ew di du qonaxan de hatiye avakirin, ya yekem di sala 1982'an de û ya duyem jî di sala 1989'an de ku hatiye vekirin, bi kapasîteya giştî ya 680 megawat.
Ev stasyon bi sotemeniya giran dixebite, ji ber vê yekê ew berpirsiyarê rêjeyek mezin ji qirêjiya herêmê ye.
Stasyona elektrîkê ya Banyasê ji ber belavbûna gazên wê di hewayê de, rastî pirsgirêkên jîngehê yên mezin rûbirû ye, herwiha li hemberî rexneyên berfireh hatiye. Tevî vê yekê, stasyon hîn jî hêmaneke girîng e di dabînkirina elektrîkê ji bo Sûriyê de ye.

Stasyona El-Zara

Stasyona elektrîkê ya El-Zara li Hemayê yek ji nûtirîn stasyonên Sûriyê ye, bi kapasîteya giştî ya 660 megawat dixebite û li ser 3 yekîneyên buxarê hatiye belavkirin.
Stasyona El-Zara bi giranî xwe dispêre gazê û dema ku pêwîst be dikare sotemeniyê bikar bîne, ew xwedî pergalên pêşketî yên birêvebirin û lênêrîna elektrîkê ye, ku ew dike modelek pêşketina teknolojîk di nav 5 stasyonên elektrîkê yên herî baş ên li Sûriyê de.

Şaredariya Girkê Legê dest bi pirojeya zifitkirinê kiriye

Ayşa Silêman/ Dêrik

Rêveberê Beşa Teknîkî ya Şaredariya bajarê Girkê Legê Şahîn Ehmed diyar kir ku hemû tîmên şaredariyê li kolanên bajêr in da ku riyan sererast û zifit bikin.

Şaredarî ne tenê saziyeke fermî ye, lê bingeha dispilîn, paqijî û geşedana her herêmê ye ku rasterast bandorê li jiyana rojane ya welatiyan dike. Niha jî li seranserî Rojavayê Kurdistanê şaredariyan dest bi xebatên xizmetguzarî kirine û bi taybet zifitkirina riyan, Şaredariya bajarê Girkê Legê jî ev bar hilgirtiye li ser milê xwe da ku riyên bajêr sererast bike û astengiyên ku gel dibînin sedema riyan ji holê rabe.
Di derbarî pirojeya zifitkirina riyan Rêveberê beşê Teknîkî yê Şaredariya bajarê Girkê Legê Şahîn Ehmed ji Rojnameya me re axivî.

Hemû karmend di xizmeta zifitkirina bajar de ne

Şahîn Ehmed da zanîn ku yek ji pirojeyên sala 2026'an zifitkirina riyan ne û wiha got: "Sedema barana zêde ya ku li herêmê bariya bû sedem ku gelek rê hatin xirakirin û çûn û hatina gel têde zehmet bû, lewma me guncaw dît ku em pirojeya xwe ya zifitkirinê pêk bînin, da ku gel jî rastî astengiyên rê new in û rengê bajar jî xweşik xuy bike. 4100 Mitir Kap zivifit ji bo taxên bajêr hatiye diyar kirin, me 1900 Mitir Kap ji bo kolana sereke ya bajarê GIrkê Legê veqetandiye. Di heman demê de 2100 Mitir Kap ji bo kolanên nava bajar de ne jî, bi awayekî wekhev me miqdara zivtê li hemû kolanan belav kiriye da ku tu welatî aciz nebin û pirisgirêkan dernexin. Îsal me hemû hewildanên xwe kirin ku em li ser qalîteya ziftê bisekinin da ku demeke dirêj berdewam bike û bajar her sal ne hewcedarî zifitkirinê be."

Astengiyên ku rastî karmendên zifitkirinê tên

Rêveberê beşê Teknîkî yê Şaredariya bajarê Girkê Legê Şahîn Ehmed axaftinên xwe wiha domand: "Tevî ku germa zêde heye û karmendên me gelek êşa dikşînin, her roj em ê rê paqij bikin da ku em bîtomînê deynin lê mixabin roja din em tên dibînin ku gel çopa xwe avîtine li ser. Di heman demê de em rastî pirsgirêka tên ku gel bi me re nabe alîkar. Rojane em cih digrin da ku çûn û hatina ereban çênebe û em bikaribin bi awayekî baş zifitkirinê bikin, em dibînin ku gel wê wî cihê girtî veke û bi erebeyên xwe li ser ziftê re derbas bibin. Tevî ku tirafîk jî di xizmetê de ye û hemû hewildanên xwe dike ku vê pirsgirêkê çareser bike lê gelê me destek nadin me. Ev zifta ku em niha çêdikin dem dixwaze heye ziwa bibe da ku bi awayekî baş cihê xwe bigre, lê ev pirsgirêka ku gel derdixe barê me girantir dike. Heya niha em karê xwe baş bi rêve dibin û dimilê alav û ziftê de astengî derneketine em hemû hewildanên xwe dikin ku em vê pirojeyê bidawî bikin da ku nîvço nemîne û sala bê careke din heman astengî dernekevin."

'Parastina taybetmendiyên Kurdan di herêmê de armanca peymanê ye'

Endamê Rêveberiya Giştî ya PYD'ê Hesen Koçer diyar kir ku bingeha lihevkirina 29'ê Çileyê ew e ku taybetmendiyên Kurdan di herêmê de bên parastin, ji bo wê niha lihevkirin gav bi gav ber bi pêkanînê ve diçe, lê di gavên hikumetê de derengmayîn heye. Koçer tekez jî kir ku pêwîst e ew ji tecrûbeyên berê dersan derxînin û destûrekî demokratîk ji bo Sûriyê pêş bixin.

Ronahî Sadûn/Qamişlo

Têkildarî Peymana 29'ê Çileyê ya di navbera Hêzên Sûriya Demokratîk QSD'ê û Serokê hikumeta demkî ya Sûriyê Ehmed El Şara' de, herwiha pêşveçûn û astengiyên wê, endamê Rêveberiya Giştî ya Partiya Yekîtiya Demokrat PYD'ê Hesen Koçer bersiva pirsên Rojnameya me da û hevpeyvîn wiha bû:

Peymana 29'ê Çileyê ket meha xwe ya 5'an, ger ku em van 5 mehan binirxînin; peyman gihaştiye ku de rê û di kîjan qonaxê de ye?

Ji bo têgihiştina lihevkirina 29'ê Çileyê, pêwîst e ku em hinekî li ser rewşa berî wê jî biaxivin. Civîna Parîsê ya ku di 5'ê Çileyê de pêk hat pêwîst e ku mirov bi baldarî binirxîne. Di vê civînê de hêzên herêmî û navnetewî beşdar bûn. Civîn li Fransayê pêk hat û wan hêzên navnetewî ronahiyek kesk da hikumetê ku êrişî Bakur û Rojhilatê Sûriyê bikin. Ev mijar bi taybetî di derbarê herêmên ku berê di destê rêjîmê de bûn de derket holê. Me piştî hilweşandina rêjîmê ew herêm girtin, lê paşê ji wan herêman xwe kişandin. Li dûv vê yekê kompleyek hat amadekirin û êriş pêk hatin. Ev êriş di 6'ê Çileyê de ji Helebê dest pê kir û li wir gelek komkujiyên nediyar hatin kirin. Ev civîn ne tenê li ser Helebê bû, lê belê civînek bû ku armanca wê êriş li ser Bakur û Rojhilatê Sûriyê bû. Armanca sereke ew bû ku îradeya gelên herêmê bişkîne, projeya demokrasiyê tesfiye bike û Rêveberiya Xweser ji holê rake. Lewra piştî Helebê, êriş ber bi Bakur û Rojhilatê Sûriyê ve fireh bû. Ji ber vê yekê, civîna Parîsê civînek li dijî projeya demokratîk ya Bakur û Rojhilatê Sûriyê bû. Ji xwe beriya vê civînê bi rojekê ku di 4'ê mehê de rûniştina rêveberiyê bi hikumetê re çêbû wan gotibûn ku em ê li ser hin mijaran li hev bikin û herî kêm lihevkirinên heyî bicîh bînin. Lê di 5'ê mehê de wan dest bi êrişan kir. Ji ber vê yekê, girîng e ku gelê me vê lihevkirinê baş fam bike. Yanî êriş, xwevekişandin û komploya wan bi civîna Parîsê ve girêdayî ye û em nikarin vê mijarê ji wê civînê cuda bikin. Ev êriş dewam kirin û hovîtiyeke mezin hat meşandin. Dixwestin komkujiyan li ser civakê bînin û

heta gelên herêmê ketin destê wan de, Tebqa, Reqa û Dêrazor jî ketin bin kontrola wan. Hedefa wan ne tenê ew herêm bûn, lê dixwestin ber bi herêmên Kurdan jî werin ku li Rojavayê Kurdistanê jî êrişan pêk bînin.

Ji xwe lihevkirina ku çêbûye jî, hinekî girêdayî rewşa pêvajoya ku Rêber Apo dest pê kiriye. Ji ber rawestandin şer ji Pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk ne qute. Ev rawestandina şer, nehişt ku êriş li ser bajarên Kurdan bên kirin. Heger ev êriş pêk bihatana, li ser bajarên Kurdan dê komkujiyên mezin pêk bihatana. Li ser vê bingehê lihevkirina 29'ê Çileyê çêbû. Herwiha lihevkirin jî di nav zext û şertên dijwar de pêk hat. Stratîjiya lihevkirinê ew bû ku hinek taybetmendiyên civak û netewa Kurd di herêmê de bên parastin. Ev lihevkirin gav bi gav ber bi pêkanînê ve diçe. Herwiha di bingeh de, tiştê ku em niha dikin entegrasyon nîne, lê pêkanîna lihevkirinê ye. Heger mirov 14 bendên vê lihevkirinê baş bixwîne, dê bibîne ku taybetmendiyên Kurdan di wan de cih digirin. Di nav van bendan de mijarên leşkerî, hebûna hêzên esayîşa herêmê, avakirina lîwayan û mijarên îdarî hene. Pêwîst e ku mudîriyet bên çêkirin û karmendên Rêveberiya Xweser ên vê herêmê tevlî van saziyan bibin. Herwiha, mijarên ziman û çandê jî divê bên parastin. Li ser vê mijarê, Serokê hikumeta demkî, Ehmed El-Şara, mersûma 13'an belav kir, lê aliyê wê yê destûrî neda pêş. Gotina ku zimanê Kurdî zimanekî neteweyî ye, ne têrkere, pêwîst e ku zimanê Kurdî wekî zimanekî fermî jî were nasandin. Ji ber vê yekê, zimanê Kurdî divê di destûrê de were nivîsandin û di dibistanan de were hînkirin. Ev yek ji daxwazên me yên bingehîn e. Ev lihevkirin divê li Kobanê û Cizîrê jî were pêkanîn.

Niha tiştê ku em pêş dixin pêkanîna vê lihevkirinê ye. Li ser vê bingehê, pêkhateyên gelê Sûriyê wê çawa di hikumeta Sûriyê de cih bigirin, an jî beşdarbûna Kurdan di hikumet, parlamentoyê, wezaretan û mudîriyetan de wê çawa be, ev hemû di çarçoveya vê lihevkirinê de têne nirxandin û me li ser wê bingehê ev lihevkirin pêk anî.

Girêdayî lihevkirinê jî zehmetî hene wekî; mudaxeleya ji derve li ser heye. Netewperestên Ereb dixwazin wê xerab bikin, dewleta Tirk jî naxwaze ev lihevkirin pêk were. Yanî gelek alî destê xwe dixin nav û dixwazin ku ev lihevkirin pêk neyê. Beşek ji wan netewperestan propagandayê dikin û dibêjin; "Çima taybetmendiyên Kurdan bingeh werin girtin? Çima parêzgeha Hesekê bi vî awayî bê rêvebirin û taybetmendiyên wê bêne parastin?" Her tim êriş li ser vê mijarê heye, lewra pêkanîna vê lihevkirinê jî ne rehete. Niha, di aliyê me de, em dixwazin ku ev lihevkirin pêk were. Lê di aliyê wan de carinan derengmayîn tê dîtin û carinan jî hinek kesan diyar dikin ku dibêjin divê ev bin, û dixin bin zext û zorê de, hem jî mudîriyetan dixin bin zextê û dixwazin li ser herêmê desthilatdariyek wekî dewlet ava bikin. Berê jî me digot ku em naxwazin Sûrî parçe bibe û em dixwazin tevlî dewleta Sûriyê bibin. Lê sîstema me sîstemek bi temamî ji sîstema Sûriyê cudatir hatibû avakirin. Di aliyê me de hinek kêmasî û kurtî jî derdiketin holê. Di aliyê wan de jî derengmayîn heye. Ew dixwazin sûcê her tiştî biavêjin ser me û bibêjin ku me ev pêvajoyê pêk neaniye. Lê hikumet jî gavên pêwîst nagire û tiştên ku divê bi lez bên kirin nakin; mudîriyetan sererast nakin û taybetmendiyên Kurdan wekî bingeh nagirin.

Mijara herî zêde nîqaş li ser tê meşandin kîjane? Weke perwerde, edalet û hwd… herwiha astengiyê derdikevin çi ne?

Derengmayîna di mijara Edeletê de pirsgirêkên hene. Di destpêkê de hikumetê wek helwestek diyar kir ku divê hûn dev ji dadgehan berdin û teslîmî me bikin. Lê bi vî rengî nabe, ji ber ku 14 sal in li vir sîstema dadgehê heye û nikare bi hêsanî bê rakirin. Piştî wê me li hev kir û me got ku hinek ji dadwerên wan û hinek ji yên me bi hev re dadgehê bimeşînin. Piştre mijara tabeleyê derket holê û heta niha jî mijara edaletê sekniye û pêş neçûye. Di aliyê wan de hin tişt tên ferizkirin, lê di aliyê me de ev tişt nayên qebûlkirin, ji ber vê yekê ev mijar bi giranî tê meşandin.

Di mijara ziman de jî gelek xal hatine nîqaşkirin. Gelek xal hene ku mirov dikare çareser bike. Em dixwazin ku di destûrê de were nivîsandin ku minhac bi Kurdî û Erebî be, li herêmên Kurdan Kurdî û li herêmên Ereban Erebî were bikaranîn. Niha em li ser vê mijarê nîqaş dikin. Ji bo me ziman û çand gelek girîng in, civaka me jî divê di vî warî de hişyar be. Ne tenê em ziman dixwazin, me 14 salan bi zimanê xwe li dibistan û zanîngehan xwendiye û beşên me yên zanîngehê jî hene. Lê divê zimanê me di destûrê de bê nivîsandin û wek mafê netewek û civakekê di Sûriyê de were nasîn. Bi xwezayî, di bin sîwana hikumetê û di çarçoveya dewleta Sûriyê de em dixwazin ku çand û zimanê Kurdan bê parastin. Heta ku ev yek bê qebûlkirin jî, dê gelê Kurd têkoşîneke mezin bidin meşandin. Ma heger ziman neyê qebûlkirin, wê Kurd bi çi erkê tevlî hikumetê bibin? Em Kurd in, lê di heman demê de em welatiyên Sûriyê ne. Têgeha hemwelatiyê ya klasîk êdî nemaye, lê ji ber ku sîstema dewletê tim yekalî bûye, her dem mijara hemwelatîbûnê dikeve nav pirsgirêkên neteweyî. Pirsgirêka me bi dewleta Sûriyê re ye, ne bi netewa Sûriyê re. Li ser vî esasî, di aliyê ziman de jî gelek nîqaş hene, lê hîn negihiştine encamek ku tê xwestin. Encama bingehîn ew e ku zimanê Kurdî di destûrê de bibe zimanek fermî. Li gorî daxuyaniyên komîteya lihevkirinê jî, ev mijar hîn bi hikumetê re tê nîqaşkirin. Mimkûn e ku piştî du salan minhaca hikumeta Sûriyê were amadekirin, lê divê Kurdî jî di wê de cih bigire. Herwiha, komên minhacê yên Rêveberiya Xweser û yên dewletê divê bi hev re nîqaş bikin û bigihêjin encamek hevbeş. Hemû nasnameyên me jî divê bên qebûlkirin. Heger ev nasname neyên qebûlkirin, tu nikarî vê minhacê bide meşandin. Ji ber vê yekê, qebûlkirina wan pêwîst e.

Ji bo demên pêş li ser mijara destûr nîqaş wê bin kirin an na?

Rengê destûrê hîna ne zelal e. Lê ji bo destûrekî nû û demokratîk li Sûriyê, pêwîst e ku dewlet li ser bingeha hevbeşî û hemahengiyê were avakirin. Di parlamentoyê de divê her kes cihê xwe bigire, di wezaretan de jî para hemû pêkhateyan hebe. Divê ev hemû di destûrê de bi awayekî zelal werin diyarkirin. Heger ev tişt neyên sererastkirin, em ê dîsa vegerin çargoşeya yekem, di encamê de dîktatorî, kuştin û tevlihevî derkevin. Sedema şoreşa Sûriyê jî berxwedana li hember van bû. Ji ber vê yekê, pêwîst e ku em ji tecrûbeyên berê dersan derxînin û destûrekî demokratîk ji bo Sûriyê pêş bixin, destûrek ku hemû kes mafên xwe tê de bibînin. Bi taybetî, divê îradeya jinan jî di destûrê de cih bigire. Heger îradeya jinan tê de nebe, ew dewlet nikare bibe dewleteke demokratîk. Ji ber ku heger rêz ji jinan an ji cinsiyetekê neyê girtin, wê çawa rêz ji hemû netewe û pêkhateyan re bê girtin? Lewra pêwîst e ku sîstemek li ser bingeha demokrasiyê, wekheviyê û dadperweriyê were avakirin.

Peyama te ya dawî ji bo gelên Sûriyê çi ye?

Ji bo serkeftina vê lihevkirinê, em ê hewl bidin ku zemîna şer ji holê rakin û aştî were parastin. Lê ger niyeta şer hebe, ev lihevkirin dikare têk biçe. Ji ber vê yekê, niyet gelek girîng in. Hemû pirsgirêk bi diyalog û gotûbêjê tên çareserkirin, ne bi şer. Em li dijî şer in. Ger gelên Sûriyê bikevin nav şerekî nû, pirsgirêkên aborî, ewlehiyê û betalbûna kar dê zêdetir bibin. Lewma divê hemû van pirsgirêkan bi rêyên aştiyane bên çareserkirin. Bangewaziya me ew e ku gelên Sûriyê dev ji netewperestî û olperestiyê berdin, hevgirtin û yekîtiya xwe ava bikin. Bi aqilê berê em nikarin Sûriyê dîsa bixin nav şerekî navxweyî ku tenê yên sûdê li ser şer ava kirine, jê feyde bibin. Ji ber vê yekê, divê xîtaba kînê bê rawestandin û cihê wê bibe xîtabên aştî, hevgirtin û yekîtiyê.

Mafê hêviyê bûye mijareke navnetewî û pêwîstiyeke serdemî

Mafê hêviyê ji bo Rêber Apo di serdema heyî de bûye daxwaza her mirovekî azadîxwaz. Deng û daxwazên navnetewî ji bo pêkanîna mafê hêviyê jî bûye rojeveke sereke. Di pêvajoyeke wiha hestyar de jî pêwîstî bi vî mafî heye ku Rêber Abdullah Ocalan bikaribe pêvajoyê bi rê ve bibe û aştiyeke rasteqîne pêk bê.

Hemza Sêvo

Mafê hêviyê têgehek zagonî ye ku di zagonên mafên mirovan ên Ewropayê de gelek girîng tê hesibandin. Ev maf li ser vê bingeha ku her girtî, tevî kesên ku cezayê girtîgeha heta hetayê lê hatiye birîn jî, divê derfeteke rewa ya venêrîn û azadbûnê hebe. Mafê hêviyê yasayekî girîng e ji bo kesên dîlgirtî, nexasim kesên ku di bin sûcên azadî û wekheviyê de ji bo civakê hatibin girtin û cezakirin. Ev têgeh yekm car Dadgeha Ewropayê ya Mafê Mirovan di sala 1950'î de derxist, bi wateya ku maf ji bo kesên girtî yên ku hukmê mayînde li wan hatibe birîn, tê dayîn piştî ku demeke destnîşankirî ew kes azad bibe, ev dem jî ji welatekî cudatir e ji welatekî din. Herwiha yekem car mafê hêviyê sala 1977'an di dadgeha destûrî ya Elmaniyê de hat pêkanîn. Li gorî standardên ku DMME'yê diyar kiriye, divê piştî 25 salan rewşa girtî were nirxandin. Li gorî DMM'yê Armanca vê nirxandinê ew e ku bê zanîn ka girtî guheriyaye? ji bo civakê metirsîdar maye yan na û gelo domandina cezayê hîn jî pêwîst e? Wekî tê zanîn ku ji 1999'an ve Rêber Apo di bin tecrîdeke giran de ye, li gorî biryarên DMME'yê, êdî Rêber Apo maf dar e ku derfeta mafê hêviyê bi dest bixe.

Xelatgirên nobelê 3 caran daxwaza mafê hêviyê dikin

Piştî banga wî PKK'ê ragihand ku dawî li stratejiya têkoşîna çekdarî aniye û weke organîzasyonekê xwe fesix kiriye. Di vê çarçoveyê de par 88 xelatgirên Nobelê û bi sedan sazî û kesayetan ragihandin ku ew piştgiriyê didin hewldanên Birêz Ocalan ên ji bo jiyana bi hev re. Di salvegera banga 2025'an de Birêz Ocalan daxuyaniyeke nû weşand ku tê de dilsoziya xwe ya bi aştiyê û demokratîkbûna Komara Tirkiyeyê careke din destnîşan kir. Di heman demê de 82 xelatgirên Nobelê careke din di 9'ê Pûşpera 2026'an de bi nameyeke nû banga pêkanîna biryara 2014'an a Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê ya têkildarî Rêber Apo û mafê hêviyê, kirin. Koma ji 82 xelatgirên Nobelê nameyeke nû ji Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê re şand. Di nameyê de hate xwestin ku biryara 2014'an a Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê ya têkildarî Rêber Apo bê bicihanîn û "mafê hêviyê" bê garantîkirin. Ev bang bû banga sêyemîn ku di nava sê salên dawî de ji aliyê Xelatgirên Nobelê ve li Komîteya Wezîran tê kirin. Di nameyên beriya niha de işaret bi mercên tecrîda giran ên ragirtina Rêber Apo hatibû kirin, piştgirî ji "Banga Aştî û Civaka Demokratîk" re hatibû dayin û hatibû xwestin ku "mafê hêviyê" jî di nav de mafên wî yên hiqûqî bêne naskirin.

Helwesta DMME'yê ji mafê hêviyê û Rêber Apo?

Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) dibêje ku mafê hêviyê mafekî bingehîn e û divê girtî ji vî mafî bê par nemînin. Her mirov, sûcekî çi qasî giran kiribe jî, xwediyê mafê guhertinê ye. Divê hêviya azadiyê ji wan neyê standin. Nehiştina vî mafî weke êşkenceyê tê dîtin. Di pratîkê de tê çi wateyê? Mafê hêviyê, ji bo kesên ku cezayê girtîgeha heta hetayê lê hatî birîn û ji mafê azadiya rewa bê par in, rêbazeke hiqûqî ye. Li gorî vê yekê piştî 25 salan rewşa girtiyan tê nirxandin. Di heman demê de komîsyonên taybet vê nirxandinê dikin û derfeta azadiya rawa tê dayîn. DMME'yê derbarê Rêber Abdullah Ocalan tekez dike ku girtina bêyî hêviya azadiyê ya heta dawiya jiyanê li dijî mafên mirovan e. Ev yek binpêkirina xala 3'yan a peymana mafên mirovan e û Tirkiye van biryaran pêknaîne. Lewma jî di sala 2014'an de DMME'yê têkildarî doza Rêber Abdullah Ocalan li dijî Tirkiyê de biryarek girîng da. Dadgehê diyar kir ku cezayê girtîgeha heta hetayê ya girankirî ya ku li ser Rêber Ocalan tê sepandin, ji ber ku tu mekanîzmayeke venêrînê nîne, berdewamiya vê yekê jîî li dijî xala 3'yan a Peymana Mafên Mirovan a Ewropayê ye. Komîteya Wezîran berê di civîna Îlona 2025'an de dosyeya ku Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocalan jî di nav de bû û bi navê "Grûba Gurban" tê naskirin nirxandibû. Wê demê ji Tirkiyeyê hatibû xwestin ku li ser guherandinên qanûnî agahî bide. Lê di civîna Hezîrana 2026'an de mijara "mafê hêviyê" nehat rojevê û li ser vê mijarê nirxandinek nehat kirin. Ev yek jî gumanan li ser zelalbûn û pêkaîna biryarên DMME'yê ava dike, di demekê de ku sala 2014'an xwest mafê hêviyê pêkbîne, xist rojeva xwe, lê di dema heyî de ku hewcedarî bi pêkanîna vê biryarê heye ji bo Rêber Apo, DMME'yê naxe rojeva xwe û zagona xwe bi destê xwe bin pê dike.

Parêzerê Rêber Apo li ser mafê hêviyê wiha dibêje:

Parêzerê Rêber Apo dema ku Ajansa ROJ NEWS pê re çêkirbû, derbarê mafê hêviyê de wiha got: Komîteya Wezîran ya Konseya Ewropayê piştî di Îlona 2024'an de biryara 'Mafê Hêviyê' dîsa xist rojeva xwe û got ku divê di nava salekê de têkildarî vê biryarê gav bê avêtin û divê di nava salekê de Tirkiyê têkildarî mijarê me agahdar bike. Tevî vê yekê jî di navbera Îlona 2024 û Îlona 2025'an de jî ji aliyê dewleta Tirk ve li ser vê biryara komîteyê tu gav neavêtin. Komîte di Îlona 2025'an de dîsa civiya û gotin ku di demek ku li Tirkiyê pêvajoya aştiyê hatiye destpêkirin û ji bo birêvebirina vê pêvajoyê li meclisê komîsyonek hatiye avakirin, ev komîsyon dikare biryara 'Mafê Hêviyê' pêşkeşî meclisê bike û divê êdî li ser vê yekê demildest gavên şênber bên avêtin. Herwiha komîteyê ji Tirkiyê re got heta Hizîrana 2026'an di vê derbarê de te çi gav avêtibin, wan agahdar bike. Vaye em di meha 6'an a 2026'an de ne hîna jî tu gav nehatine avêtin. Komîsyona ku di bin banê Meclisê de hatibû avakirin jî di rapora xwe de rasterast bal nekişand ser mafê hêviyê. Di hinek mijaran de mînak divê biryarên Dadgeha Mafê Mirovan were bicihanîn. Konseya Ewropayê her serê sê mehan civînên xwe li dar dixin, berî civînê ji xwe rojeva xwe diyar dikin. Mafê hêviyê vê civînê nexistibû rojeva xwe. Divê civîna bê tim di rojeva wan de mafê hêviyê hebe. Banga me ji Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê re ew e ku di civînên siberojê de heta ku biryara mafê hêviyê bê dayîn, tim yek ji mijara esasî ya wan mafê hêviyê be.

Mafê hêviyê ji bo Rêber Apo pêwîstiyeke serdemî ye

Zêdeyî salekê ye ku pêvajoya aştiyê ji hêla Rêber Apo ve hatiye destpêkirin, piştî salvegera vê pêvajoyê Rêber Apo bal kişand ser xetimîna vê pêvajoyê û girîngî da wê yekê ku dewleta Tirkiyê êdî gavan bavêje. Her kes dibêje dê gavên dewleta Tirk çawa bin? Gav dê bi vî rengî bin, piraniya hêzên siyasî yên Kurdî li ser asta Kurdistanê dibêjin divê mafê hêviyê ji bo Rêber Abdullah Ocalan û girtiyên siyasî yên Kurd ku ev maf ji bo wan rewa ye, were pêkanîn. Di heman demê de gav di warê zagonî de ji hêla dewleta Tirk ve werin avêtin, makezagoneke nû bi rengekî demokratîk were derxistin. Ev gav li ser Tirkiyê gelekî zehmet in, ji ber ku ew ji demokratîkbûnê gelekî dûr e, hewcedariya pêvajoyê bi Rêber Apo heye, bi guhertina rewşa wî heye ku bikaribe rewşa gelê Kurd li Bakur, rewşa gelên din li Tirkiyê û tevahiya herêmê ji nêz ve bibîne, binirxîne û bikaribe pirsgirêkan çareser bike. Doza Rêber Apo ne tenê mijar rewşa kesekî normal ku girtî be, ev doz bûye pîvanek ji bo nirxandina asta pêkanîna biryarên DMME'yê li Tirkiyê, ango bê çiqasî Dadgeha Mafê Mirovan a Ewropayê dixwaze vê mijarê çareser bike, gelo dikare zextê li dewleta Tirk bike ji bo pêkanîna biryara 2014'an a mafê hêviyê. Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê 9-11'ê Hezîranê li bajarê Strasbourg ê Fransayê, civîna 1563yemîn a Mafên Mirovan lidar xist. Di civînê de biryarên Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) yên ku nehatine bicihanîn, jinûve hatin nirxandin "xemgîniya xwe ya kûr" derbarê girtina berdewam a Kavala û nebicîhanîna biryarên DMME'yê de anîne ziman û daxwaza be. Di biryara derbarê Osman Kavala de ku ji sala 2017an vir ve di girtîgehê de ye, biryarên berê hatin bibîrxistin û hat diyarkirin ku endaman rdana Kaval kirin e. Gavên wiha ku li ser asta navndewletî dibin cihê nîqaşê, pir baş in, lê kêm dimînin, ji ber ku kesê vê pêvajoyê bi rê ve dibe, ji biryarên DMME'yê mehrûm dimîne, ev yek jî li dijî zagonên DMME'yê ye. Ji şerê cîhanê yê yekem ve heya roja îro hatiye tekezkirin ku şer û çek nebûne bersiv ji gelan re, lê belê aştî û demokrasî rêya çareseriyê ne. Di dema heyî de rewşa Rojhilata Navîn di nav de Kurdistan û Tirkiyê rastî tevlîheviyeke mezin tê, şer û pevçûn tên domandin, lewma Rêber Apo pêvajoyeke aştiyê daya destpêkirin, ev pêvajo jî kêm maye, ji ber ku yê vê pêvajoyê bi rê ve dibe di bin tecrîdeke girankirî de ye, rewşa Rojhilata Navîn ji nêz ve naşopîn, da ku ev yek pêkwere û pêvajo bi rengekî baş pêş ve biçe, divê mafê hêviyê were pêkanîn ji bo Rêber Abdullah Ocalan, ji ber ku mafê hêviyê pêwîstiyeke serdemî ye.

Zanîngeha Kobanê hevakariya xwe bi zanîngehên navneteweyî re xurtir dike

Hevserokê Zanîngeha Kobanê Şervan Muslim diyar kir ku ew ji aliyê Zanîngeha Szczecinê ya Polandî ve hatin vexwandin da ku derbasî Ewropayê bibin û wiha got: "Mebesta me ji van hevdîtinan xurtkirina têkiliyên zanistî di navbera herdu zanîngehan de ye."

Stêrk Mihemed/Qamişlo

Di 25'ê Gulanê de Şandeyek ji Zanîngeha Kobanê ji bo pêşxistina hevkariya akademîk û zanistî di heman demê xortkirina têkiliyên di navbera zanîngeha Kobanê û Ewropî de derbasî gelek bajarên Ewropî bû. Bi vê derbasbûnê re şandeyê sardana gelek zanîngeh û dibistan kir, herwiha beşdarî gelek komxebat, civîn, nîqaş û panêlan bû.

Daxwaza vekirina korsên Zimanê Kurdî li zanîngeha Szczecinê

Di 25'ê Gulanê de şandeyek ji Zanîngeha Kobanîyê ji bo beşdarbûna xebata 8'emîn a Konferansa Navneteweyî ya Rêveberî û Siyasetê de ku ji aliyê Zanîngeha Szczecin ve tê organîzekirin, çûn Polondayê. Di konferansê de akademîsyon û lêkolînerên ji gelek welatên cuda amade bûn. Ev beşdarbûn di çarçoveya xurtkirina hevkariya akademîk û pevguhertina ezmûnên zanistî di navbera Zanîngeha Kobanê û saziyên perwerdehiyê yên navneteweyî de pêk hat. Herwiha hin panêl lidarketin ku têde gelek hevdîtin bi nûnerên zanîngehên cûr bi cûr re çêkirin. Li ser rêbazên têgihîştin û xurtkirina hevkariya hevbeş hate nîqaşkirin, bi awayekî ku xizmeta pêşvebirin û pêşxistina pêvajoya perwerdehiyê, di heman demê de, hevserokê Zanîngeha Szczecinê daxwaza vekirina korsên Zimanê Kurdî li zanîngeha xwe kir û Zanîngeha Kobanîyê amadebûna xwe ji bo pêşkêşkirina van korsan nîşan da.

Serdana dibistan û zanîngehan

Di berdewamiya serdanan de şandeya ji Zanîngeha Kobanê di çarçoveya hewildanên xwe yên ji bo xurtkirina têkiliyên akademîk ên navneteweyî de, bi awayekî fermî sardana Zanîngeha Frankfurtê ya li Almanya kir. Hevdîtin bi rayedarên zanîngehê re hate kirin, ku derfetên hevkariya hevbeş di perwerdehiya bilind, lêkolînên zanistî û danûstandina akademîk de hatin nîqaşkirin. Di dema serdanê de, şandeyê behsa tecrûbeyên zanîngehê di rêveberiya akademîk, hevkariyên navneteweyî û bernameyên wê yên perwerdehî û lêkolînî de, kirin. Herwiha her du aliyan girîngiya pêşxistina têkiliyên akademîk û vekirina rêyên nû ji bo hevkariya di navbera her du saziyan de tekez kirin. Di heman demê de şandaya zanîngeha Kobanê semînereke li ser sîstema perwerdehiyê di zanîngehên Rojava de û makînizmeya entegrasyonê pêşkêş kirin. Di berdewamiya serdanan de Şandeyê serdana Dibistana Luksemburgê ji bo fêrkirina Zimanê Kurdî kir. Herwiha di derbarê parastin û pêşvebiriya zimanê Kurdî di nava civakê de şopandin hate kirin. Hejayî gotinê ye 35 xwendekar li dibistanê zimanê xwe yê dayikê fêr dibin. Şandeya serdena gelek dibistanên bi zimanê Kurdî kirin.

Hevdîtin û civîn

Şandeya zanîngeha kobanê li Navenda Lêkolînên Kurdî bi hejmarek akademîsyen û lêkolînerên Kurd ên li Almanya re civiyan. Herwiha şandeyê Zanîngeha Kobanê serdaneke fermî li Zanîngeha Steinbeis kir da ku ji nêz ve fêrî bernameyên akademîk û projeyên pêşerojê yên zanîngehê bibe. Di çarçoveya serdanê de, civîneke berfireh bi Prof. Dr. Abdulillah Polat û Judith Füsgen re hate lidarxistin. Hate pêşniyarkirin ku xwendekarên Zanîngeha Kobaniyê bikarin bi rêya bernameyên wekî Zoom an Microsoft Teams, beşdarî ders û perwerdehiyên pratîkî yên di warên ji dayikbûnê, anestezî, lênihêrîna intensîv û (odeya şokê) de bibin. Di heman demê de Dr. Eşref Mehmûd rêveberê nivîsgeha têkiliyên navneteweyî li Zanîngeha Kobanê, li baregeha nûnertiya Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê li Brukselê bi Profesor Dirk Rochtus ê Zanîngeha Katolîk a Leuven re civiyan.

Şirovekirina rewşa Rojava û Sûriyê

Zanîngeha Kobaniyê Li Almanyayê deriyê hevkariya akademîk berfirehtir kir. Di çarçoveya serdanên Ewropayê de, Hevserokê Zanîngeha Kobaniyê, Mislim, di 9'ê Hezîranê de serdana zanîngeha EvH Bochum ya li bajarê Bochumê kir. Di hevdîtinê de behsa rewşa giştî ya Sûriyê û Rojava kirin. Herwiha, M. Şervan Mislim Zanîngeha Kobaniyê û armancên gera xwe ya Ewropayê ji nûnerên zanîngehê re pêşkêş kir. Ev gav dikare di pêşerojê de bibe bingehek ji bo avakirina hevkariyên akademîk ên fermî di navbera herdu saziyên perwerdehiyê de. EvH Bochum zanîngehek e ku bi taybetî li ser warên zanistên civakî û teolojiya xiristiyanî dixebite. Li wir nêzîkî 2,700 xwendekar dixwînin û zanîngeh xwedî têkiliyên akademîk ên fireh bi gelek zanîngehên Almanî û navneteweyî re ye. Şande ji hevserokê Zanîngeha Kobaniyê M, Şervan Mislim û Dr. Eşref Mehmûd Rêvebirê Ofîsa Têkiliyan pêk dihat serdana Zanîngeha Azad a Brukselê li Belçîkayê kir. Li wir bi Dr. Gerrit Luts nûnerê zanîngehê re civiya. Herwiha şande li kampusa zanîngehê geriyan, serdana çend fakulte û navendên akademîk û lêkolînê kir ku li ser bernameyên perwerdehiyê û mekanîzmayên xebatê yên ku li zanîngehê têne bikar anîn, nas kirin.

Şandeyên zanîngeeha Kobanê semîner û gotar pêşkêş kirin

Li Zanîngeha Turinyo sempozyûma navneteweyî ya "Sûriya ber bi ku ve?" bi beşdariya komeke ji akademîsyen û lêkolînerên navneteweyî dest pê kir. Şandeyeke fermî ji Zanîngeha Kobaniyê li ser vexwendina organîzatoran beşdar bû. Di rûniştinan de veguherînên siyasî, civakî û aborî yên li Sûriyeyê û perspektîfên qonaxa din hatin nîqaşkirin. Di çarçoveya sempozyûmê de, M, Şervan Mislim gotarekê bi navê "Hevtemamkirina Akademîk û Ezmûna Saziyên Perwerdehiya Bilind li Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê" pêşkêş kir, ku tê de ew ê vîzyona zanîngehê ji bo perwerdehiya bilind li welêt pêşkêş bike. Roja duyemîn a Sempozyûma Navneteweyî ya bi navê "Sûriye ber bi ku ve?" bi semînera Hevserokê Zanîngeha Kobaniyê dest pê kir. Di rûniştina yekem de, Hevserokê Zanîngeha Kobaniyê M, Şervan Mislim semînerek pêşkêş kir û gelek akademisyen û lêkolînerên ji welatên cuda beşdarî bernameyê bûn.

Pêşxistina hevkariya akademîk û zanistî di navbera her du zanîngehan de

Zanîngeha Kobanê ji Zanîngeha Bochumê ya Almanya nameyek fermî wergirt, ku tê de peywendiya xwe ya ji bo pêşxistina hevkariya akademîk û zanistî di navbera her du saziyan de nîşan dide. Şandeyek ji Zanîngeha Kobaniyê beşdarî konferansa li ser dîyasporaya Kurd li Almanya bû. Li ser vexwendina fermî ya komîteya amadekar, şandeyek ji Zanîngeha Kobaniyê beşdarî konferansa akademîk a navneteweyî ya bi navê Dîyasporaya Kurd, Bandora Navneteweyî û Vîzyonên ji bo Pêşerojê bû, ku li Bonnê Almanya hate lidarxistin. Komek ji akademîsyen, lêkolîner û kesayetên çandî û civakî yên navdar beşdarî konferansê bûn. Di berdewamiya sardana de Şandeya Zanîngehê serdana Enstîtuya Lêkolînên Tenduristiya Navçandî li Almanya kir. Di heman demê de bi armanca xurtkirina hevkariya zanistî û danûstandina zanîna akademîk. Bi armanca xurtkirina hevkariya zanistî û danûstandina zanîna akademîk. Zanîngeha Kobaniyê peymanek hevkariya hevbeş bi Navenda Lêkolînên Kurdî re li Bochum, Almanya îmze kir. Herwiha serdan û kom xebatên şandeya zanîngeha Koabnê wê heya 20'ê Hizîranê berdewam bikin.

Di vê çarçoveyê de Hevserokê Zanîngeha Kobanê Şervan Muslim ji Rojanameya me re axivî.

Şervan Muslim da xuyakirin ku berî niha jî zanîngeha Kobanê hevpeymanek bi zanîngeha Szczecinê îmze kir û wiha got: "Em ji aliyê Zanîngeha Szczecinê ya polandî ve hatibûn vexwandin da ku em derbasî Ewropayê bibin û beşdarî kom xebata du rojan a "Aborî û Rêveberî" bibin. Herwiha berî niha jî di 9'ê Kanûna 2025'an de Zanîngeha Kobanê û Zanîngeha Szczecin a Polanda hevpeymanek bi armanca weşandina lêkolînên akademîk ên herêmî û navneteweyî, îmze kir. Di heman demê de me gelek nîşaq û xalên cûda li vê lihevkirinê zêde kirin. Ji bo derbasbûna kursên zimanê Kurdî ji zanîngeha Szczecinê di heman demê de derbaskirina kursên bi zimanê polandî bi rêya Zomê ji zanîngeha kobanê re lihevkir hate kirin û di dawiyê de em ê bawernameyan bidin. Herwiha me sardana gelek zanîngeh û propêsoran kir û em ê di dema pêş de jî serdanîn xwe berdewam bikin. Kom xebatên ku ji aliyê zanîngeha Îtalî û gelek zanîngehên din ve lidarxisitin em têde amade bûn."

'Mebesta me xurtkirina têlikiyan di navbera zanîngeha Kobanê û Ewropayê de ye'

Şervan Muslim destnîşan kir ku serdanên wan wê heya 20'ê Hizêranê berdewam bike û wiha domand: "Mebesta me ji wê sardanan xortkirina têkiliyên zanîngeha Kobanê bi zanîngehên Ewropî re ye. Hemû zanîngehên ku me serdanî kirine bi awayekî erenî nêz dibûn û piranî wan dixwastin ku di zanîngehên xwe zimanê kurdî were fêrkirin. Hevdîtinên me wê heya 20'ê Hizêranê berdewam bikin, bi taybet li polanda em ê sardana du zanîngehên din bikin. Herwiha em ê belgeyên lihevkirinê îmze bikin hemû hevdîtinên me wê di vê çarçoveyê de bin. Herwiha piştî vegerê jî em ê hemû xalan di warê pratîkê de pêk bînin."

Bîra Civakê

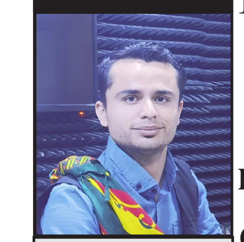

Ehmed Hesen

Hevpeymana Medîneyê ji bo civakên roja îro kilîta çareseriyan e

Hevpeymana Medîneyê ji aliyê hizretî Mihemed ve di nava salên 622 û 623´an de hatiye çêkirin. Hevpeymane Medînê weke "şûraya Medînê" jî tê bi navkirin. Di wê demê de di destpêkê de hevpyemanê bi wê dawî li şer û pirsgirêkên di nava aşîrên Hws û Hazreç´ê têne. Armanca hevpeymane Medînê ew bû ku Cihû jî, Mesihî jî û komên din ên cuda yên bawerî jî di nav de di bin sêwane ´ummetê´ de bigihêne hevdû bû. Bi hevpeymane Medînê Mafê komên civatî yên ji hev cuda û baweriyên din jî ên ku hene, di nava cîhana îslamê û ummetê de hatiya misogerkirin. Piştre ku Îslamiyet pêşket û serdest bû, bi hinek xalên ku hatine lê zêdekirin re têkiliya nava misilmanan û ne misilmanan wê bi hevdû re çawa bê, bi wê hatiya dayîn kifşkirin. Hevpeymana Medînê, di çerçoveya ummetîyê de hebûna civakan bi çandî û sîyesî nas dike û diparêze. Her wisa mafên xwe jiyandin û domandinê yên baweriyên cuda jî nas dike. Bi vî rengî, hevpeymana Medînê weke "destûra bingehîn" a îslamê û pergale wê ya ummetê jî hatiye bi navkirin. Ev hevpeyman tevî ku zêdetirî 1400 sal di ser wê re derbas dibe jî, lê heta roja îro jî ji bo çareserkirina hemû pirsgirêkên civakî derbasdar e û dikare bibe hêza çareseriyê, rêber Apo jî di vê derbarê de behsa vê peymanê dike û weke kilîta çareseriyan dibîne. Di roja îro de çendîn mile û misliman behsa vê peymanê bikin jî, lê di rastiya xwe de li ser rûyê erdê nayê meşandin. Ger hatibûya pêkanîn, belkî îro rewşa Rojhilata Navîn û gelên misliman ên şerpezebûyî, koçberbûyî û rojane li ber qirkirinê ne, ne ev rewş bûya. Armanca hevpeymana Medînê ew bû ku Cihû jî, Mesihî jî û komên din ên cuda ên bawerî jî di nav de di bin sêwana ´ummetê´ de bigihîne hevdû bû. Bi hevpeymane Medînê Mafê komên civatî yên ji hev cuda û baweriyên din jî yên ku hene, di nava cihane îslamê û umetê de hatiya misogerkirin. Piştre ku Îslamiyet pêşket û serdest bû, bi hinek xalên ku hatine lê zêdekirin re têkiliya nava misilmanan û ne misilmanan wê bi hevdû re çawa bê, bi wê hatiya dayîn kifş kirin. Hevpeymana Medînê, di çerçoveya ummetiyê de hebûna civakan bi çandî û sîyesî nas dike û diparêze. Her wisa mafên xwe jiyandin û domandinê ya baweriyên cuda jî nas dike. Bi vî rengî, Hevpeymane Medînê weke "destûra bingehîn" a îslamê û pergale wê ya ummetê jî hatiye bi navkirin. Mirov dikare di çarçoveya avakirina sîstemeke civakî ya demokratîk de vê peymanê weke modeleke serkeftî ya ji bo civakên rojhilata navîn bibîne û li şûna sîstemên dewleta netewe weke alternatîfa sereke bibîne.
Di heman demê de li dijî hemû pirsgirêkên şer û pevçûnan ên ku taybet civakên li Rojhilata Navîn jiyan dikin, pêwîstî bi sîstemeke rasteqîn a wiha heye, ev yek jî bi naskirina demokrasiya hemdem tê arastekirin.